

**ЗБОРНИК РАДОВА
ВИЗАНТОЛОШКОГ ИНСТИТУТА
LIX**

INSTITUT D'ÉTUDES BYZANTINES
DE L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

ZBORNİK RADOVA

VIZANTOLOŠKOG INSTITUTA
LIX

Rédacteurs

LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ
BOJANA KRSMANOVIĆ

Comité de rédaction

*Stanoje Bojanin, Jean-Claude Cheynet (Paris), Evangelos Chrysos (Athènes),
Dejan Dželebdžić, Niels Gaul (Edinburgh), Michael Grünbart (Münster),
Vujadin Ivanišević, Erika Juhász (Budapest), Jovanka Kalić, Sergej Karpov (Moscou),
Predrag Komatina, Bojana Krsmanović, Aleksandar Loma, Ljubomir Maksimović,
Miodrag Marković, Athanasios Markopoulos (Athènes), Maria Mavroudi (Berkeley, CA),
Ljubomir Milanović, Bojan Miljković, Srđan Pirivatrić, Claudia Rapp (Vienne),
Peter Schreiner (Munich), Gojko Subotić, Mirjana Živojinović*

Secrétaire de la rédaction

Jovana Šjaković

BEOGRAD
2022

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЗБОРНИК РАДОВА

ВИЗАНТОЛОШКОГ ИНСТИТУТА
LIX

Уредници
ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ
БОЈАНА КРСМАНОВИЋ

Редакциони одбор
*Стијаноје Бојанин, Нилс Гаул (Единбург), Михаел Гринбарџ (Минстер),
Мирјана Живојиновић, Вујадин Иванишевић, Ерика Јухас (Будимпешта), Јованка Калић,
Сергеј Карпов (Москва), Предрај Комајина, Бојана Крсмановић, Александар Лома,
Марија Мауруди (Беркли), Љубомир Максимовић, Миодрај Марковић,
Аијаназиос Маркоулоу (Атина), Љубомир Милановић, Бојан Миљковић,
Срђан Пиривајрић, Клаудија Рај (Беч), Гојко Субојић, Еванџелос Хрисос (Атина),
Дејан Џелебџић, Жан-Клод Шене (Париз), Петер Шрајнер (Минхен)*

Секретар редакције
Јована Шијаковић

БЕОГРАД
2022

Прихваћено за штампу на седници Одељења историјских наука САНУ,
30. новембра 2022.

Ова књига објављена је уз финансијску помоћ
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

САДРЖАЈ – TABLE DE MATIÈRES

<i>Предраг Комаџина</i> , О натпису на крстионици из времена кнеза Вишеслава. Нека епиграфска запажања	7
<i>Predrag Komatina</i> , On the inscription on the baptismal font from the time of prince Višeslav. Some epigraphic remarks	25
<i>Christos Malatras</i> , An unpublished seal of Konstantinos Philosophos, his family, and the thema of the Islands	27
<i>Христѿос Малаѿрас</i> , Необјављени печат Константина Филозофа, његова породица и тема Острва	51
<i>Miloš Cvetković</i> , The role of dignitaries of lower-rank thematic units in Byzantine society	55
<i>Милош Цвеѿковић</i> , Улога функционера нижих јединица тематског уређења у византијском друштву	86
<i>Тамара Илић</i> , Квестор – квезитор – кјестор	89
<i>Tamara Ilić</i> , Quaestor (ΚΥΑΙΣΤΩΡ) – Quaesitor-ΟΣ – ΚΟΙΑΙΣΤΩΡ	131
<i>Frederick Lauritzen</i> , Plotinus the Antipalamite	133
<i>Фредерик Лаурицен</i> , Антипаламита Плотин	145
<i>Срђан Шаркић</i> , Уговор о зајму и заштита дужника од зеленашких камата у средњовековном српском праву	147
<i>Srđan Šarkić</i> , Contract of loan and protection of debtors against usury in Serbian mediaeval law	155

<i>Zoran Čvoroviћ, Obrok</i> из члана 110. Душановог законика и <i>йосул</i> из законских споменика руског средњовековног права	157
<i>Zoran Čvorović, Obrok</i> from article 110 of the Dushan Code and <i>posul</i> from legal sources of Russian medieval law	184
<i>Salvatore Costanza, I Serbi e la guerra al Turco</i> nelle epistole di Francesco Filelfo	185
<i>Salvatore Costanza, The Serbs and the war against the Turks</i> in the letters of Francesco Filelfo	209
<i>Miloš Živković, Warrior saints at Nerezi</i> – the selection of figures and other remarks on their iconography	211
<i>Милош Живковић, Свети ратници у Нерезима</i> – персонални састав и друга запажања о иконографији	246
<i>Michael Altripp, Die Rezeption trinitarisch interpretierter</i> <i>Texte des Alten Testaments in der byzantinischen Kunst</i>	251
<i>Michael Altripp, The Reception of the Old Testament passages</i> <i>interpreted according to the Trinitarian dogma in Byzantine Art</i>	264

ТАМАРА ИЛИЋ
Византолошки институт, САНУ, Београд
tamara.matovic@vi.sanu.ac.rs

КВЕСТОР – КВЕЗИТОР – КЈЕСТОР*

Рад садржи анализу функције квестора на основу извора различитог карактера. Почетно обликовање царског квестората односи се на стварање функције квестора *sacri palatii* и њено потоње практиковање у току периода домината. У законодавству цара Јустинијана I квестор постаје квезитор (*QUAESITOROS*) и добија нове улоге. Познији законодавци нису увидели дистинкцију између квестора и квезитора, па стога описују мешовиту установу насталу на темељу римског и Јустинијановог права. Правни извори, а посебно сачувана документарна и сигилиографска грађа, дају простора за анализу дужности квестора, који се у изворима након X века најчешће оствљава кјестором (*κωαίστωρ*).

Након прегледа релевантних извора и досадашње литературе, у раду је изложено почетно обликовање функције (I); затим је истраживачки приступљено законима цара Јустинијана I (II); најмање је истражено место квестора/кјестора у средњовизантијском и позновизантијском раздобљу, чему је посвећена анализа у одељцима III и IV. Последње поглавље рада (V) ослања се на приложену листу познатих квестора/кјестора почев од VII века.

Кључне речи: кјестор, квезитор, квестор, наследно право, средњовизантијска управа, средњовизантијски судски систем

The paper offers an analysis of the office based on different types of sources. The first stage in the shaping of the imperial quaestorate was the creation of the function of *quaestor sacri palatii* and its subsequent use in the Dominate period. In the legislation issued by Emperor Justinian I, the *quaestor* became the *quaesitor* (*QUAESITOROS*) and acquired new roles. Later legislators did not distinguish between the *quaestor* and the *quaesitor* and hence

---

* Рад је институционално финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу уговора бр. 451-03-68/2022-14/ 200171, закљученог са Византолошким институтом САНУ.

describe a hybrid institution rooted in both Roman and Justinian's laws. The legal sources, particularly the surviving documentary and sigillographic material, leave plenty of room for an analysis of the duties performed by the *quaestor*, most commonly referred to in post-tenth century sources as the κοιταίστωρ.

In line with this explanation, after an overview of the relevant sources and the existing literature on the subject, the paper describes the first stage in the shaping of this office (I); offers a scholarly exploration of the laws promulgated by Justinian I (II); analyzes the office of the *quaestor/quaesitor* in the most under-researched periods in the evolution of this function, the Middle and Late Byzantine periods (III and IV); finally, the last chapter (V) brings a list of the known holders of the *quaestor/quaesitor* office (and dignity) starting from the 7th century, which is included as an appendix.

Keywords: quaestor, quaesitor, inheritance law, Middle Byzantine administration, Middle Byzantine judicial system

Увод

Анализом неколико извора из средњовизантијске епохе, међу којима предњаче правне колекције, Цахарије фон Лингентал (Karl Eduard Zachariä von Lingenthal) у издању Историје грчко-римског права из 1892. године укратко је научној јавности приказао задатке квестора и круг његових сарадника.¹ У истом поглављу тог монументалног истраживања изнета су и запажања у вези са природом квестората у позновизантијском периоду.² Неке од Цахаријевих закључака употребио је Џон Бјури (John Bagnell Bury) при објави Филотејевог клиторологиона, који је пратила обимна студија о управном систему IX века.³ Бјури се, истражујући функцију квестора, држао истих тема као и Цахарије. Међутим, у погледу квесторових задатака и сарадника, том приликом је са још већом пажњом обрађено преобликовање античког правосудно-управног апарата, у нови, средњовизантијски. Годину дана раније, Бјури је на основу византијских извора VI века оповргао закључке Теодора Момзена (Theodor Mommsen) о грчким и остроготским наследницима *magistri sacrorum scriniozum*, када је установио да квесторов сарадник ἀντιγραφεὺς није исто што и *referendari*, затечен у документима Остроготске краљевине.⁴

Чини се да је најсадржајнији преглед установе квестора, средином XX века донео Георгиос Колијас (Γεώργιος Τ. Κόλιας). Иако је рад првенствено посвећен Јустинијановим новелама које се тичу тог званичника, и другим изворима исте епохе, у том раду су први пут детаљније анализирани одредбе средњовизантијских правних збирки о тој теми. Такође, отворен је још један

¹ K. E. Zachariä von Lingenthal, *Die Geschichte des byzantinischen Rechts*, Berlin 1892, 367–370.

² *Ibid.*, 369–370.

³ J. B. Bury, *The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of the Kletorologion of Philotheos*, London 1911, 73–77; ἐπὶ τῶν δεήσεων, *ibid.*, 77–78.

⁴ J. B. Bury, *Magistri Scriniozum, ἀντιγραφεὺς and ῥεφερενδάριοι*, *Harvard Studies in Classical Philology* 21 (1910) 23–29.

истраживачки правац, који није доследно пратио Цахарија и Бјурија, већ је био окренут и ка другим правним споменицима, које та два научника нису имали прилике да разматрају.⁵ Научно интересовање за квестора, који је имао значајну улогу у градском животу средњовизантијског доба, проширило се у другој половини XX века на различите дисциплине: претпоставке о квесторској резиденцији у Цариграду изнео је Рајмон Жана (Raymond Janin) у капиталном делу о византијском Цариграду.⁶ Рудолф Гијан (Roudolph Guiland) затим, уз студију у којој је следио раније Цахаријеве и Бјуријеве кораке, доноси и просопографске податке о квесторима на које је наишао у изворном материјалу датованом од V столећа до коначног пада Цариграда.⁷ Од делимичног значаја за тему су и друге Гијанове студије, а посебно истраживање о достојанствима у позноримској и рановизантијској ери.

У одељку II. Квесторат (La Questure), другог тома корпуса византијских печата, свештеник Виталијан Лоран (Vitalien Laurent) је објавио описе печата, како оних већ објављених тако и неиздатих, који се односе на квестора и његове сараднике, протоногара, хартофилакса и квесторијана.⁸ У уводној студији дат је преглед установе углавном према Бјурију, али већ ту су присутне и новине, произашле из појединих истраживања личности које се појављују на печатима, а која су поменута кроз њихове описе. У новије време, кратка историја установе додата је и уз издање печата са територије Бугарске, међу којима има и печата квестора.⁹

Постоји плодна научна продукција чија су тема антички квестори, заснована је такође на бројним изворима. Још је Теодор Момзен (Theodor Mommsen) детаљно анализирао античке изворе о квестору, па је његово истраживање врло добро полазиште за ову тему.¹⁰ Рад Силвана Фара (Silvano Faro) о настанку царског квестора,¹¹ студија Џила Хариса (Jill Harries) о квесторима у

⁵ Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐναντίον τῆς ἀστυφιλίας καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ κοιναίτωρος, Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, Θεσσαλονίκη 1952, 3–77.

⁶ R. Janin, Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique, Paris 1964, 173. Жана је држао да се Палата налазила у близини Цркве Свете Софије, између Патријаршијске палате и Миљона, R. Janin, Constantinople byzantine, 173. Вид. и Guiland, Questeur, 87; Spack, Kaiser Konstantin VI. Die Legitimation einer Fremden und der Versuch einer eigenen Herrschaft. Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus, Munchen 1978, 235.

⁷ R. Guiland, Le Questeur, Byzantion 41 (1971) 78–104 (= R. Guiland, Titres et fonctions de l'Empire byzantin, Variorum reprints, London 1976, no. XXIII).

⁸ V. Laurent, Le Corpus des sceaux de l'Empire Byzantin, t. II: L'administration centrale, Paris 1981, уводна студија 605–606; описи печата 606–624.

⁹ I. Jordanov, Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria, vol. III, part 1: Text, Sofia 2009, 343.

¹⁰ T. Mommsen, XIII. Der quaestor palatii, II. Ostrogotische Studien, Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften deutscher Geschichten des Mittelalters 14 (1889) 453–459.

¹¹ S. Faro, Il questore imperial: Luci e ombre su natura e funzioni, Κοινωνία 8 (1984) 133–159.

временском периоду до пропасти Западног царства,¹² класичне студије Тонија Хонореа, прва о квесторима Теодосијеве куће,¹³ и друга, о Трибонијану,¹⁴ без обзира на различитост епохе, имале су допринос у бољем разумевању наше теме.

Посебну вредност у изучавању теме имају приступачне електронске базе изворних података, које су доступне у последњој деценији уз традиционалне, просопографију средњовизантијског периода,¹⁵ Берлин–Браденбуршке академије наука и хуманистичких наука, и просопографију периода Палеолога (PLP)¹⁶ Аустријске академије наука. Просопографска база византијског света Британске академије, која се односила на личности из периода од 641. до 867. године, објављена је на компакт диску (2001), а затим и у форми интернет базе (2015).¹⁷ Подаци о личностима које се појављују у изворима од 1025. до 1204. године доступни су од 2011,¹⁸ а допуњени су 2016. године.¹⁹ Наведене базе, претраживе према вишеструким критеријумима, укључујући релевантну канцеларију, садрже податке из правних, црквено-правних, документарних, сигилографских и литерарних извора, који заједнички пружају јаснију представу о улогама квестора (кјестора) у различитим епохама византијске историје. Базе су примарно биле од помоћи у састављању *Прилога*, као и у писању Главе V.

* * *

Рад је заснован претежно на правноисторијским изворима. Истраживачки су најпре сагледане новеле цара Јустинијана I које се баве делатношћу квестора, а које су измениле природу квестората у односу на податке у ранијим античким изворима. Други споменици Јустинијановог законодавства, који компилирају и превазиђене античке законе о овој теми, препознају се у млађим византијским изворима. Такви подаци, који се понекад чине анахроним и суштински једностраним, уз новине из Јустинијанових новела, саставни су део законодавних подухвата Исавријске и Македонске династије.

---

¹² J. Harries, *The Roman Imperial Quaestor from Constantine to Theodosius II*, *The Journal of Roman Studies* 78 (1988) 148–172.

¹³ T. Honoré, *Law in the Crisis of Empire 379–455 AD. The Theodosian Dynasty and its Quaestors*, Oxford 1998.

¹⁴ T. Honoré, *Tribonian*, London 1978.

¹⁵ R.-J. Lilie et al., *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit, Erste Abteilung (641–867)*, Berlin–New York 1998–2002, заснована на подацима Фридриха Винкелмана (Friedhelm Winkelmann); R.-J. Lilie et al., *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit, Zweite Abteilung (867–1025)*, 2009–2013. Интернет база је на сајту <http://telota.bbaw.de/pmbz/> (приступ: 19. 10. 2022).

¹⁶ *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, edd. E. Trapp et alia, t. 1–12, Wien 1976–1995.

¹⁷ J. Martindale et al., *Prosopography of the Byzantine Empire (641–867)*, Aldershot 2001/2015, <http://www.pbe.kcl.ac.uk> (приступ: 08. 02. 2022).

¹⁸ M. Jeffreys et al., *Prosopography of the Byzantine World (1025–1204)*, London 2011. База више није доступна (08. 02. 2022).

¹⁹ M. Jeffreys et al., *Prosopography of the Byzantine World*, London 2017, <http://www.pbe.kcl.ac.uk> (приступ: 08. 02. 2022).

Начин на који је функција деловала у правном животу ближе приказују тек царске Новеле са краја IX и почетка X века. Подаци из правних извора тог периода, посебно они о квесторовим надлежностима и сарадницима уклапају се у, у науци већ познате, вести из Филотејевог клиторологиона. Извори након X века пружају више објашењења у погледу места које кјестор заузима у управи и судству: у Синопису Василика то је учињено путем схолија у којима се разјашњавају правосудне компетенције приписане функцији у времену настанка те колекције; *Ecloga Basilicorum*, која је била позната већ и Цахарију, и чији је значај за реконструкцију византијског судског система и квестората у новије време истакла Рут Макридис,²⁰ има важност у погледу сазнања о врсти парница за које је кјестор био задужен; у судском приручнику Пира (Пеїра) такође се откривају гране права у којима кјестор активно учествује; истоветно се потврђује и кроз податке неколико докумената јавног и приватног карактера датованих након X века.

Извори литерарног карактера углавном су у скромном обиму узимани у обзир у претходним истраживањима о овој теми. Коришћени за потребе *Прилоја*, у рад су уврштени и подаци о квесторима спознати на основу хроника, хронографија, писама, животописа и других дела. Подаци из тих извора обогатили су истраживање увидом у одређене закономерности или куриозитете који су пратили квесторе и кјесторе у појединим епохама, а у погледу детаља из каријере, достојанстава, дужине мандата, и томе слично. Захваљујући описаним и објављеним печатима, већ у ранијој литератури о теми, боље су упознати неки од најзнаменитијих квестора и кјестора у политичком животу, законодавству и судству Византијског царства, што је такође узето у обзир у глави V и *Прилоју*.

I Настанак функције и надлежности у праву

У различитим пољима византијског права, али и судства и државног уређења, наилази се на обресе некадашњих римских установа. Такав је случај са чиновником квестором (κῠαίστωρ), како гласи један од грчких назива службе која је настала у законодавству цара Константина Великог, вероватно инспирисана некадашњом установом римске Републике. Током вишевековног постојања, квестор је променио имена и функције, оставши, међутим, присутан у јавном животу до краја постојања Византије.

Иако је квестор постојао у државном апарату у току римске Републике, као магистрат чија су задужења на првом месту обухватала јавне финансије, релевантни за подручје овог рада су квестори који се појављују у доба Царства. Лица која су читала царев говор (oratio) пред Сенатом, од времена цара Октавијана Августа, али и код његових наследника, називали су се према боји

---

²⁰ R. Macrides, *The Competent Court, Law and Society in Byzantine State, 9–12th Century*, edd. A. Laiou, D. Simon, *Dumbarton Oaks* 1994, 117–129.

своје одежде – *quaestores candidati*, и касније, *quaestores Augusti*.²¹ Забележено је да су неки од царских квестора такође припремали преторске или едилске едикте.²² *Quaestor sacri palatii*, како се данас у литератури обично назива један од најважнијих државних чиновника у доба Царства,²³ према усамљеном сведочанству које је сачувао историчар VI века, Зосим из Константинопоља, појавио се касније, у току владавине цара Константина Великог.²⁴ Ослањајући се на постојећу традицију, према којој су квестори деловали као лица од посебног поверења, установљен је нови чиновник – тог имена, који је био задужен да саопштава и спроводи царске одлуке, те да саветује владара.

Вероватно још од времена цара Константина, квестор је уз друге функционере био у саставу конзисторије (*consistorium*), па је сходно томе учествовао у дискусијама о царским законима и у пријему страних делегација.²⁵ Осим квестора, у конзисторији се истицао магистер официорум (*magister officiorum*), који је био на челу четири државно–управна сектора (*scrinia*).²⁶ Челници сектора – скринија, који су такође учествовали у раду конзисторије, били су *magister libellorum*, *magister memoriae*, *magister epistolarum* и *comes dispositionum*.

Са успостављањем квестората, дошло је до преласка појединих надлежности на чиновника квестора. То је посебно био случај са царском архивом и пословима којима је руководио *magister memoriae*. Комешању надлежности је допринела и околност да квестор није имао канцеларију; у пословима за које је задужен помагали су му службеници из наведених сектора. Посебно је био од помоћи сектор *libellenses*, који је упошљавао правнике, који су деловали у вези са законодавством.²⁷ У сваком сектору радило је неколико уобичајених чиновника: главешина скриније – *proximus*, његов заменик – *melloproximus*, *exceptor*, као и, у зависности од тога који је конкретно сектор у питању, *memoriales*, *epistolares* или *libellenses*.²⁸

²¹ Вид. *Lyd.* 24 (издање: *Ioannes Lydus: On powers or the magistracies of the Roman state, Introduction, Critical Text, Translatio, Commentary, and Indices*, ed. A. Bandy, Philadelphia 1983). О овим квесторима пише и Улпијан, у изгубљеном једнотомном делу *De Officio Quaestoris*, што преноси Јован Лидијац, *Lyd.* 28. О *quaestores candidati*, вид. A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953, 664; *Harries*, *Imperial Quaestor*, 154, J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire: From the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian*, t. I–II, New York 1958, t. I, 104.

²² *Honore*, *Tribonian*, 11.

²³ Како Хоноре истиче (*Honore*, *Tribonian*, 15), не ради се о техничком термину, пошто су сви званичници који су имали канцеларију у палати носили исти епитет. Царски квестор се у изворима именује још и као *quaestor inter palatium* и *quaestor aulae*, *ibid.*, 15 fn 147, 148.

²⁴ *Zosimus: New History*, transl. R. T. Ridley, Leiden 1982 (*Byzantina Australiensia* 2), 5, 32, 6; *Mommsen*, *Der quaestor palatii*, 453; *Guilland*, *Questeur*, 79; *Faro*, *Il questore imperial*, 139.

²⁵ *Oxford Dictionary of Byzantium*, t. I, ed. A. Kazhdan, Oxford 1991, 496.

²⁶ Први од њих, *scrinium memoriae*, сектор царског секретаријата и архиве, уопштено, бавио се састављањем и издавањем царских одлука, као и одговарањем на петиције грађана. *Bury*, *Imperial Administrative System*, 73; *Harries*, *Imperial Quaestor*, 151–153; 158.

²⁷ *Honore*, *Tribonian*, 14.

²⁸ *Bury*, *Magistri Scriniarum*, 24; *CJ* 12, 19, 1; 5; 10.

Према *Notitia Dignitatum*, од квесторових надлежности истицала се *leges dictandae*,²⁹ коју су квестори имали вероватно од времена цара Валентинијана I (364–375).³⁰ У коначници, процес настанка закона био је резултат сарадње неколико званичника, а повезаност је постојала и на другим пољима, попут одговарања на петиције (*preces*). Та надлежност претходно је била у компетенцији магистер епистоларума, а накнадно, како се помиње у *Notitia Dignitatum*, углавном у квесторовој.³¹ Данас је познато да је у оквиру конзисторије, у трећој деценији V века, квестор био и посебно ангажован на стварању званичног државног законика (458), који је компиловао *ius* и *leges*, а који носи име цара Теодосија II.³²

Судска надлежност. Закон царева Теодосија II и Валентинијана III из 440. године предвидео је нови начин изјављивања жалбе на првостепене судске одлуке (CJ VII, 62, 32 = B. IX, 1, 122).³³ Жалбе на пресуде управника провинција (лице у рангу *clarissimus*, грч. *λαμπρότατος*), што су случајеви названи *causae temporales*, решавао је преторијски префект Истока или викар као његов заменик (лица у рангу *spectabilis*).³⁴ Са друге стране, апелације изјављене на пресуде високих достојанственика у рангу *spectabilis*, грч. *περίβλεπτος, σπекταβίλιος*³⁵ (*causae sacrae*), викара и префекта, решавао је суд у Цариграду, у чијем саставу су се нашли преторијски префект Истока и квестор *sacri palatii* (τοῦ ἱεροῦ παλατίου).³⁶ У поступку по жалби учествовали су *epistulares*, али и особље

²⁹ Not. Dig. Or. 12; Occ. 10. Издање: *Notitia Dignitatum*, ed. R. Ireland, Leipzig 1999; *Momm- sen, Der quaestor*, 455.

³⁰ Први квестор за којег се зна да је састављао царске законе обављао је дужност за време цара Валентинијана I, од 367–370. године, вид. *Honore, Tribonian*, 12. Међу малобројним лицима утврђиван је, најпре, једногласни предлог закона (*suggestio*), који је квестор потом диктирао, при чему је имао слободу у погледу форме и стила. Затим, пошто је о предлогу још једном дискутовано испред истих лица, а нацрт евентуално мењан од стране квестора, те коначно усвајан, усвојени текст се читао у конзисторији испред цара, који је текст потписивао. „Диктирање” закона подразумевало је језичко и друго стилизовање изгласаног текста, за које је квестор био надлежан и одговоран. Накнадно је *magister memoriae* исписивао текст усвојеног закона у *epistulae* упућена различитим адресатима. Вид. *Harries, Imperial Quaestor*, 166; *Honore, Tribonian*, 14.

³¹ У вези са одговорима на петиције, у литератури је спорно једино да ли је квестор у том задатку одлучивао о основаности петиције или је само гарантовао за квалитет рескрипта.

³² *Harries, Imperial Quaestor*, 169.

³³ Детаљније, *Harries, Imperial Quaestor*, 169; *R. Guiland, Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin. Les titres nobiliaires de la haute époque (IVe–VIe siècles)*, ЗРВИ 8 (1963). *Mélanges G. Ostrogorsky* 1, 117–133, 126–127; *Faro, Il questore imperial*, 138.

³⁴ *C. Kelly, Ruling the Later Roman Empire*, Cambridge–Massachusetts–London 2004, 72.

³⁵ Ради се о другом највишем рангу међу сенаторима, који се налази испод *illustris*, а изнад *clarissimus*, ODB, 1936; детаљније о достојанству у позној антици, *Guiland, Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin*, 117–133, 125. Вид. и *A. Laniado, Recherches sur les notables municipaux dans l'Empire protobyzantin*, Paris 2002, 21. О успостављању новог највишег достојанства, *gloriosi*, *Boak, Master of the offices*, 20; *Г. Осиповић, Историја Византије*, Београд 1959, 59.

³⁶ Вид. *Bury, The Imperial Administrative System*, 73; *Honore, Tribonian*, 44; *Kelly, Ruling the Later Roman Empire*, 72.

из провинције.³⁷ Квестор је, поред тога, имао право и да проверава исправност регистара које су водили нижи чиновници.³⁸ Судска надлежност је, очигледно, практикована са успехом још од IV века, како се у једном правном извору из тог периода квестор назива заштитником правде.³⁹

II Квестор у доба цара Јустинијана I и промена функције

Унутрашња политика цара Јустинијана I, која је између осталог подразумевала обнову у пољу државне управе и правосуђа, видљива је и у погледу уређења делатности овог државног чиновника. Квестор се помиње у укупно 17 Јустинијанових новела,⁴⁰ из чега је видљиво да и тада има велику важност; његово појављивање у највишем сенаторском рангу такође то потврђује. Непостојање канцеларије квестора, што је био случај до доба цара Јустинијана I, исправљено је 539. године, када је установљена канцеларија, а уједно су проглашене нове надлежности и прецизиран је буџет.⁴¹

У доба цара Јустинијана и даље се примењивало правило о апелацији пред заједничким судом префекта и квестора, за спорове изнад 720 солида, а новина је била у томе што је поступак био растерећен судског церемонијала и формализма,⁴² као и у искључивом ангажовању особља префектуре.⁴³ Накнадно је спроведена реорганизација судског система; у надлежности квестора остали су разноврсни правосудни послови. Осим што је заједно са још два за то изабрана човека високог достојанства првобитно испитивао другостепене случајеве⁴⁴ и разрешавао опречно мишљење које би се у тим околностима међу њима појавило,⁴⁵ квестор је са магистер официјорумом решавао жалбе на пресуде дукса.⁴⁶ Извесне судске надлежности постоје и према Новели 80.⁴⁷ Судаћи

³⁷ Kelly, *Ruling the Later Roman Empire*, 77. Истовремено са порастом надлежности, квесторов ранг је почео да превазилази ранг осталих колега у конзисторији. Иако претходно променеивог положаја у поређењу са *magister officiorum*-ом, у изворима V века квестори се појављују у рангу *illustres* (λαμπρότατοι), највишем у сенаторском слоју. На пример, према *Nov. Th. II* (444) *spectabiles* више немају право да седе у конзисторији, детаљније, *С. Шаркић*, Цариградски Сенат од IV до VII века, Београд 1980, необјављена докторска дисертација, 99. Истовремено, закон из 436. године више не убраја *clarissimi* међу сенаторе.

³⁸ *Harries*, *Imperial Quaestor*, 151.

³⁹ *Nov. Val.* 19 (за енглески превод Новеле, вид. *The Theodosian Code. A Translation with Commentary, Glossary, and Bibliography*, ed. *C. Pharr*, Princeton 1952, 531).

⁴⁰ Спикас се може видети у *N. van der Wal*, *Manuale Novellarum Justiniani : aperçu systématique du contenu des Nouvelles du Justinien*, Groningen 1998, 19.

⁴¹ За трошкове квестора одобрено је десет либри злата, за помоћника (πάρεδρος) 1000 солида, 330 солида службеницима (ὕληρετοῦμενοι), *JN LXXX*, 8.

⁴² Kelly, *Ruling the Later Roman Empire*, 76. Cf. *van der Wal*, *Manuale Novellarum*, 180.

⁴³ *JN* 126. Вид. Kelly, *Ruling the Later Roman Empire*, 78.

⁴⁴ *CJ VII*, 62, 34.

⁴⁵ *CJ VII*, 62, 37.

⁴⁶ *CJ VII*, 62, 38 (529); *Boak*, *The Master of the offices*, 42.

⁴⁷ Вид. доле.

према Прокопијевим острашћеним речима, управо су у тим пословима квестори показали највећу подмитљивост и непрофесионалност,⁴⁸ што је цар покушао да спречи законима о забрани мита.⁴⁹

Новела 35 (535) цара Јустинијана I пружа доказ о томе да се квестор, уместо маистра, у VI веку налазио на челу скринија, као и да се служио у својим задацима запосленима у скринијама. Наиме, тај закон помиње бившег квестора Тому, који се налазио на челу скринија *memoriae* и *epistolarum*.⁵⁰ Исти извор помиње колико је чиновника у скринијама било у служби квестора, наводећи да их је од времена квестора Јована (Кападокијског)⁵¹ било „небројиво”. Због тога се настојало да се број квесторових помоћника (*adiutores*) врати на стару бројку од 26 чланова. Истовремено, било је омогућено да сваки од помоћника именује свог подређеног, који је могао да буде помоћников син или други наследник, који ће, када се место главног помоћника упразни, сâм то постати. Поред помоћника и њихових подређених, Новела помиње трећерангиране чиновнике у скинији *memoriae* – *laterculenses*, као и другорангиране у друге две скриније, *mellorproximi*, који се не убрајају у поменути бројку од 26 помоћника. Тим лицима се дозвољава продаја функције, под условом да квестор одобри ново лице које се нађе у служби. Чини се да је поменутом Новелом започет процес реорганизације квестората, или барем почетног уређења хаотичне ситуације која је у претходном столећу настала изменом приоритета између функција и њиховим преклапањем.

Новелом 80 из 539. године,⁵² цар Јустинијан је створио нову канцеларију на челу које се налазио *QUAESITOROS*, у литератури још познат као *quaestor urbis* или градски квестор.⁵³ У тексту Новеле објашњено је да није у питању стварање нове институције, већ преобликовање постојеће, а да „нови” чиновник, иако другачијег имена (*QUAESITOROS*), треба да асоцира на старога, чије је име на грчком језику гласило *ἐρευνητής* (*ἐρευνάω* = *quaero*, истражујем).⁵⁴

⁴⁸ О несавесности квестора, *Arcana histora*, XX (издање: Prokopije iz Cezareje: Tajna istorija, prevod A. Vilhar, predgovor i komentar R. Radić, Beograd 2004).

⁴⁹ Вид. JN VIII, 7.

⁵⁰ JN 35, pr. О квестору Томи, *Guilland*, *Questeur*, 91–92. О JN 35, *Harries*, *Rulling the Late Empire*, 163.

⁵¹ Квестора Јована Гијан је такође уврстио у своју просопографију, вид. *Guilland*, *Questeur*, 91.

⁵² Иако Новела носи 539. годину, код историчара Малале се појављује податак да је канцеларија квестора створена исте године када и канцеларија градског претора, тј. годину раније, 538. године (Малала, 480 – издање: *The Chronicle of John Malalas, A Translation by E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott, Melbourne 1986 = Byzantina Australiensia 4*), *Guilland*, *Questeur*, 78. Сличан податак даје и Прокопије, вид. *Arcana historia*, XX. О Новели, *E. Franciosi, Riforme istituzionali e funzioni giurisdizionali nelle Novelle di Giustiniano. Studi su Nov. 13 e Nov. 80, Milano 1998; The Cambridge Companion to the Age of Justinian, ed. M. Maas, Cambridge 2005, 73.*

⁵³ *Guilland*, *Questeur*, 78; *Zachariä von Lingenthal, Geschichte*, 368. вид. *Bury, Imperial Administrative System*, 74.

⁵⁴ JN LXXX, 1; D. I, 13, 1, 1. За означавање квестора проналази се и *ὁ βασιανιστής*, вид. *L. Burgmann, Αθανάσιος διγλωσσος. Latina in der Novellen-bearbeitung des Athanasios von Emesa, Subcesiva Groningana 4 (1990), 80.*

Међутим, како историчар Јован Лидијац детаљно објашњава, док је квестор био истражитељ, квестор је замишљен као лице које кажњава,⁵⁵ што ће неке од његових нових надлежности објаснити. Ланијадо је подвукао, према Момзену, да је пре проглашавања редовне функције назив квестор носио сваки именовани судија који је водио кривични поступак (*quaesitio*).⁵⁶

И поред тога што се обнова функције уклапа у дату епоху,⁵⁷ ипак је доношење Новеле 80 имало посебан *ratio legis*.⁵⁸ Миграције које су захватиле различите провинције Царства, као и различите слојеве становништва, створиле су потребу за контролом тих процеса.⁵⁹ У том смислу се квестор, како цар Јустинијан назива некадашњег – новог квестора, појављује са полицијским и правосудним функцијама. Задатак квестора, установљен Новелом бр. 80, био је да контролише становништво које је пристизало у Цариград.⁶⁰ Почетно испитивање подразумевало је увид у правни положај странаца у Цариграду, њихове (пре свега правне) послове поводом којих су дошли у престоницу, физичку спремност и друго. Поред права да неподобно становништво врати у место порекла, квестор је имао и шира овлашћења, која су се испољавала у случају да странац у граду „није одолео, и згрешио је” (*οὐκ ἀρκοῦντος ἤδη καὶ πλῆμμελεῖν*), односно, уколико због некаквих имовинских ограничења и недостатака направи преступ. У тексту Новеле се не прецизира о каквом се прекршају ради. Са друге стране, код Прокопија из Цезареје наводи се да је цар Јустинијан квестора – квестора (*κωαίστωρ*) задужио да „кажњава педерастрију, оне који одржавају односе са женама које закон кажњава, и оне који нису Бога поштовали

⁵⁵ *Lyd.* 25.

⁵⁶ Вид. А. *Laniado*, *Ethnos et droit dans le monde protobyzantin, V^e–VIe siècle*, Genève 2015, 220–221.

⁵⁷ Вид. *Острољорски*, *Историја Византије*, 92; о обнови функције *defensor civitatis*, вид. Т. *Илић*, *Екдик (Дефенсор Цивитатис) у Римском царству и Византији*, *Анали ПФБ* 69/3 (2021) 601–622.

⁵⁸ Детаљно, код *Kolias*, *Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 44 и даље.

⁵⁹ Значајан део становништва обухватао је земљораднике, који су се међусобно веома разликовали по правима и обавезама. Један део тог становништва био је зависан, без права на напуштање својих поседа. Вид. детаљније, *Cambridge companion to the Age of Justinian*, 38. Детаљно о задужењима квестора у вези са становништвом, *Laniado*, *Ethnos et droit*, 221–223.

⁶⁰ Проверава се да ли је реч о колонима, да ли су ту због парнице против господара, да ли су здрави, да ли су учинили неки преступ. Тема провере је и физичка спрема придошлог становништва. Испитује се да ли су придошли здрави, у ком случају се делегирају престоничким банкарима, поштанској служби, служби која одржава зеленило, занатским и другим постројењима. Уколико одбију да раде, морају да се врате одакле су дошли. У случају да се ради о колонима, били би послати пред правосудне магистрате да разреше питања због којих су дошли у Цариград и након тога би били враћени у провинцију, *JN LXXX*, 1. У вези са великим миграцијама становништва, из Новеле 80 се сазнаје и да свештеници више не могу да долазе у Цариград без доброг разлога и архиепископовог писменог образложења. Бојазан је изазивао и велики број монаха који су пристизали у Цариград, нарочито након 536. године, када је издата конституција (*JN XLII*) којом су изван закона стављени монаси који нису следили званичну догму, што потврђује Прокопијев навод. Детаљније, *Kolias*, *Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 44 sqq. Вид. и *Companion to the Age of Justinian*, 73.

на ортодоксни начин”,⁶¹ из чега се можда може стећи утисак да је квестор, осим о имовинским деликтима, водио рачуна и о јавном моралу. Квестор је имао задатак да спорни случај истражи, те да нареди хапшење осумњиченог; имплицира се да је случајеве лично саслушавао и решавао, што указује на правосудне надлежности поред полицијских.⁶² Посебна делатност, у којој се наведене радње такође могу препознати, била је у вези са кривотвореним исправама (πλαστογραφία).⁶³ Квеститор је хапсио лица оптужена за наведену радњу, водио је поступак против њих и кажњавао их је.⁶⁴

Нема сумње да је квестор обављао још много задатака, што га је окарактерисало као лице на челу правосуђа. Из једног доцнијег податка може се закључити да је већ у доба цара Јустинијана квестор оверавао одређене правне послове.⁶⁵ Новела 114 из 541. године наређује да ниједна царска заповест не може бити без квесторовог потписа, што подсећа на некадашње задатке тог званичника, у састављању закона.⁶⁶ Међутим, једна од најпознатијих улога квестора, која је претходно прославила тог званичника у доба цара Теодосија II, јесте у састављању законика. Ту функцију обављао је у два мандата, од којих је други био доживотан, квестор Трибонијан, чије име садрже извори почев од 529. године.⁶⁷ Трибонијан је био члан комисије за састављање законодавних целина касније обједињених под називом *Corpus Iuris Civilis*. Услов за ту делатност несумњиво је било прописно образовање; квестори су у ранијим столећима већином били правници,⁶⁸ а по правилу су поседовали и реторску вештину, те искуство у правосуђу.⁶⁹

Из писама које је сакупио Касиодор Сенатор, а која потичу из времена непосредно пре владавине цара Јустинијана и током ње, сазнаје се о квалитетима квестора који су деловали у западном делу Царства, којим су управљали Остроготи. У писмима, којима се махом краљ Теодорих обраћа Сенату, поводом постављања новог квестора на функцију, може се прочитати и понешто о задацима које ће тај функционер обављати. Квестор је одређен да чува сва туђа права као

⁶¹ *Arcana historia*, XX.

⁶² JN LXXX, 7.

⁶³ JN LXXX, 7.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Coll. Tripartita* 141, 17.

⁶⁶ *Kolias*, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 69. Сиже Новеле је поновљен у В. II, 6, 27.

⁶⁷ *Honore*, Tribonian, 47.

⁶⁸ *Honore*, Tribonian, 11–12; о Трибонијановом образовању *ibid.*, 43, 48.

⁶⁹ Прокопије препричава епизоду квестора Јунила, Трибонијановог наследника, који се не помиње у другим изворима, а који је окарактерисан као елементарно необразован, без искуства у правосудним пословима (*Arcana historia*, XX). Са друге стране, неретко су на место квестора постављана лица која су претходно обављала функцију *magister officiorum*-а, те су на тај начин стекла искуство у поменутих пословима. Код Малале се проналази квестор „и филозоф”, *The Chronicle of John Malalas*, 38.

своја, инсистира се на његовој правичности, непоткупљивости и пријемчивости, те искуству у правничкој професији. Чини се да се ради о потпуној асоцијацији на ранији римски квесторат, пошто се у том извору још увек проналази идеја да је квестор владарев гласноговорник,⁷⁰ саветник и лични судија.⁷¹

III О задацима кјестора у средњовизантијском периоду

У периоду од средине VI века, када су написани последњи познати подаци о тој функцији, до средине VIII века, када је објављена Еклога, квестори нису актуелна законодавна тема на територији Источног римског царства. У компилацији црквеног права названој Троделна збирка (*Collectio Tripartita*), насталој око 570. године, налази се неколико реченица из Јустинијанове Новеле 7, донете 535. године, која помиње казну за квестора (тоῦ βλαυορευόντος QUAESTOROS) који омогући продају црквене имовине.⁷²

Поменути екстракт Троделне збирке преузет је из одредбе која се односила на квестора пре реформе установе, а извесно је да је и током наредна два столећа квестор још увек обављао некадашње дужности.⁷³ Аргумент за ту тврдњу налази се у Прологу исавријске Еклоге, где се помињу „преславни” патрикији, квестор (κνέστωρ),⁷⁴ хипати, антиграфи (ἀντιγραφεῖς), „као и остали богобојажљиви” чији су списи прегледани при редиговању законика.⁷⁵ Сврха Законика је била да што јасније и краће прикаже правне послове, уговоре, казне за кривична дела, чиме би се омогућило лакше пресуђивање, праведније кажњавање и превенција.⁷⁶ У литератури се сматра да набројани званичници сачињавају комисију која је саставила текст Еклоге, а на челу тог тела је вероватно био квестор.⁷⁷ На крају уводне речи законодавац се још једном осврће на функцију квестора, која је уз антиграфе и лица која помажу правосудним членицима плаћена из државне благајне, да би се спречиле злоупотребе.⁷⁸ Учешће

⁷⁰ Cassiodorus, *Variae*, 5.4; квесторова формула, Cassiodorus, *Variae*, 6.1. О квесторовим формулама, *Faro*, Il questore imperial, 154.

⁷¹ Cassiodorus, *Variae*, 386.

⁷² Coll. *Tripartita* 141, 17.

⁷³ M. T. G. *Humphreys*, *Law, Power, and Imperial Ideology in the Iconoclast Era: c. 680–850*, Oxford 2015, 86–87.

⁷⁴ Ecl. I. 40–41: у неколико рукописа Еклоге именује се квестор Никита (вид. *Прилој*), *Ecloga: das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V*, hg. L. *Burgmann*, Frankfurt am Main 1983, 162–163. Вид. и Е. Э. *Липшиц*, *Право и суд в Византии в IV–VIII вв.*, Ленинград 1976, 196.

⁷⁵ Ecl., I. 40–51. Неке измене у формулацији ове реченице виђене су у рукопису Еклоге датованом X–XI веком, који је пронађен у Манастиру Свете Катарине на Синајској гори, вид. E.P.A. *Sinaitica*, edd. D. *Simon*, *Sp. Troianos*, FM III (1979), 169 fn 5.

⁷⁶ Ecl. I. 43–51.

⁷⁷ M. *Humphreys*, *The Laws of the Isaurian Era: The Ecloga and its Appendices*, Liverpool 2017, 15; 149. Вид. *Прилој*, no. 37.

⁷⁸ Ecl. I. 102–109. Вид. *Kolias*, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 72.

квестора у комисији за настанак закона, као и напомена о опасности од корупције, којој су квестори, чини се, често били подложни, не удаљава слику квестора из Еклоге од представе тог званичника у периоду пре реформе установе.

Познате асоцијације изостају из законских споменика у наредном столећу. У глави V Епанагога⁷⁹ Περὶ τοῦ κοιαιστῶρος, у вези с тим чиновником појављују се одредбе Јустинијанове Новеле LXXX, поглавља 1–9, већином дословно преузете, а на мањем броју места парафразирание.⁸⁰ Κοιαιστῶρ – кјестор, описан је са судским и управним надлежностима у Цариграду, које наведена Новела предвиђа,⁸¹ али без наговештаја о његовим реторским, саветодавним или правничким вештинама. Право жалбе на одлуке кјестора пред епарховим судом, као вишом инстанцом, није предвиђено, а спорне случајеве једино може да преиспита цар.⁸² Одлуке донете пресуђивањем архоната-старешина (τὰ ἀρχοντικά κριτήρια)⁸³ подлежу жалбама које решавају цар, патријарх, епарх и кјестор.⁸⁴ Отуда је извесно да је квестор у IX веку практиковао правосудне дужности, што је примећено у наводима о „квесторовом суду” у литератури још раније.⁸⁵

Текст Новеле 80, у облику у којем се налази у петој глави Епанагога, даље је преузет у Василике, у књизи VI (глава 6, одредбе 5–13).⁸⁶ Одредбе компилиране у том зборнику, међутим, не раздвајају древну установу квестората и канцеларију функционера која је настала за време цара Јустинијана I. Тако се у релевантном одељку Василика, περὶ τάξεως κοιαιστῶρος καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀντιγραφῶν, проналазе одабрани фрагменти ius и

⁷⁹ Епанагоге, законик званичног назива Исагоге (εἰσαγωγή), датује се према савладарству царева Лава, Александра и Василија, у период 879–886. године. Неки аутори сужавају хронолошки оквир на 885–886, вид. *T. von Bochove, To Date and Not To Date: on the Date and Status of Byzantine Law Books, Groningen 1996, 7–8.*

⁸⁰ Вид. *J. Signes Codoñer, A. Santos, F. Javier, La introducción al Derecho (Eisagoges) del patriarca Focio, Madrid 2006, 297–300; Zachariä von Lingenthal, Geschichte, 368; Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 72.*

⁸¹ *Signes Codoñer, Santos, Javier, La introducción al Derecho, 91. Cf. Zachariä von Lingenthal, Geschichte, 368.*

⁸² Епаног. XI, 8.

⁸³ У науци није разјашњено тачно значење овог појма, вид. *Signes Codoñer, Santos, Javier, La introducción al Derecho, 325 fn 149.*

⁸⁴ Епаног. XI, 9.

⁸⁵ *Bury, Imperial Administrative System, 73.* О судском систему средњовизантијског периода, *H. Saradi, The Byzantine Tribunals: Problems in the Application of Justice and State Policy (9th–12th c.), REB 53 (1995) 165–204, 170 и даље.*

⁸⁶ Према хипотези коју је изнео А. Шминк (*A. Schminck, Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern, Frankfurt am Main 1986*), Василике су највероватније компетиране и званично донете на Божић 888. године, а свакако у првим годинама владавине цара Лава VI Мудрог. У приручнику Типукитос, „водичу” кроз Василике из XI века, глава VI, поглавље 6, стоји: Περὶ κοιαιστῶρος καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῦ, али без даљег коментара судије састављача. Издање: *M. κριτοῦ τοῦ Πάτζη. Τυποκεῖτος sive Librorum LX Basilicorum Summarium, edd. C. Ferrini, I. Mercati, Romae 1924.* Вид. и *Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 73.*

leges,⁸⁷ који почињу мишљењем римског правника Улпијана о легендарном пореклу функције;⁸⁸ затим следе конституције из времена цара Аркадија, Хонорија, Теодосија II и Анастасија I, дакле, у вези са функцијом *quaestor sacri palatii*,⁸⁹ или функцијом магистер официорума;⁹⁰ на крају се налази кра-так одељак Новеле 35 цара Јустинијана, према којој је некадашњем квестору одређено 26 помоћника.⁹¹

Утисак о савремености у приказу чиновника квестора могле би да наруше и одредбе о његовом учешћу у пословима статусног и породичног права, од којих су многе архаичне и преузете у византијске законике IX века. Према тим одредбама, преузетим из CJ. I, 4, 28, контролу над старатељем врше различити званичници, међу које је у грчком тексту придодат и квестор.⁹² Сличан избор одредаба проналази се у приватној колекцији *Epanagoge Aucta*.⁹³ Учешће квестора у породично-правним пословима је поновљено у још једном законуку Македонске династије, Прохирону.⁹⁴ Квестор је према тим одредбама био задужен да осигура да девојке које се удају по сопственој вољи добију мираз,⁹⁵ и да води рачуна о том даровању, са браком повезаним, и током трајања брака.⁹⁶

Реконструкцији улоге и положаја квестора, који се све чешће назива квестором, на основу података које доносе законске компилације Македонске династије, требало би приступити са опрезом и са допуном. Преображај византијског управног система, који је очигледан након VIII века, утицао је у великој мери на промену позиције и надлежности квестора, која углавном није испраћена у правним изворима. Крупно место, које је у управном апарату позновизантијског царства припадало магистер официоруму, упразнило се када

⁸⁷ Мисли се на технику компилирања права, која се среће још у доба домината, према којој је компилирани *ius* статично, правничко право, а *leges* динамично, царско законодавство.

⁸⁸ B. VI, 6, 1.

⁸⁹ B. VI, 6, 2–4.

⁹⁰ B. VI, 6, 3; B. VI, 6, 15.

⁹¹ B. VI, 6, 16.

⁹² *Epanag. XVI*, 21 (преузето у *Proch. Auct. IV*, 25); *Epanag. XVIII*, 18. Одредбе сродне тематике проналазе се и у Прохирону, вид. *Proch. IV*, 24; IX, 1.

⁹³ Ради се о збирци која је настала на почетку X века (вид. ODB), у којој се под т. Δ', заједно са још неким одредбама Дигеста, Јустинијановог кодекса, те изабраним поглављима Јустинијанове Новеле 8, проналази садржај Новеле 80. Горе поменута одредба CJ I, 4, 28 проналази се у глави XIV, поглавље 28.

⁹⁴ Датовање Прохирона, које је предложио А. Шминк, а прихватили многи аутори, односи се на 907. годину и владавину цара Лава VI Мудрог, детаљнија аргументација, *van Bochove*, *To date or not to date*, 29–43.

⁹⁵ *Proch. IV*, 24. Осим квестору, у Цариграду се о таквим питањима могло обратити градском епарху, а у провинцији архонтима.

⁹⁶ *Epanag. XVIII*, 18. Овде се уз квестора појављују епарх, архонти и епископи, вид. *Signes Codoñer, Santos, Javier*, *La introducción al derecho*, 369 fn 283.

је та функција постепено угашена.⁹⁷ Компетенције тог чиновника прешле су на неколицину других званичника.⁹⁸ Промене су захватиле и секторе којима је магистер официорум управљао: *magister memoriae* је постао независни функционер *ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων*;⁹⁹ међу чиновницима који су преузели пређашње задатке магистра нашао се и квестор, који је задобио и надлежности над њему подређеним запосленима,¹⁰⁰ што је процес који је отпочет још за време цара Јустинијана I.¹⁰¹ Ту се мисли на (царске) антиграфе (*βασιλικὸὶ ἀντιγραφεῖς*), како се у изворима означавају остали *magistri scriniozum*,¹⁰² који су већ и у Еклоги поименце наведени уз квестора.

Квестор је наведен у познатим листама присуства достојанственика и чиновника који имају канцеларију током IX и X века: у Тактикону Успенског, Филотејевом клиторологиону, Бенешевичевом и Ескоријалском тактикону. У најстаријој листи, тзв. Тактикону Успенског, квестор, који припада реду достојанственика патрикија, налази се на 37. месту хијерархије званичника.¹⁰³ У Филотејевом клиторологиону (899) заузима 34. место, и налази се у групи чиновника који имају правосудна овлашћења (*κρταί*), заједно са градским епархом и епи тон деисеоном.¹⁰⁴ Исти извор доноси податке о чиновницима у квесторовој канцеларији: помињу се антиграфи, скрибе, скептор, либелесиос, протоканкеларије и канкеларији.¹⁰⁵ Према подацима Филотејевог клиторологиона, функцију квестора, као што је случај и са канцеларијама градског

⁹⁷ Иако је функција магистер официорума *de facto* нестала, почев од VIII века појављују се нови високи, доживотни достојанственици који носе назив магистри (*οἱ μαγίστροι*), а срећу се и у правним пословима. Првобитно их је било највише двојица: први, означаван као *ὁ πρῶτος μαγίστρος* био је првак Сената, али је још увек носио и назив *κεφαλὴ τοῦ σεκρέτου*; други је био означаван као *ὁ δεύτερος*. Након IX века број магистара се повећава, и они образују мањи ред достојанственика. *Bury, Imperial Administrative System*, 31–33.

⁹⁸ О томе, вид. *Bury, Imperial Administrative System*, 20.

⁹⁹ *Bury, Imperial Administrative System*, 76.

¹⁰⁰ Тако, *magistri epistolarum* и *magistri libellorum* и њихове скриније потчињене су квестору, вид. *Bury, Imperial Administrative System*, 76.

¹⁰¹ Вид. горе.

¹⁰² *Boak, The Master of the offices*, 51; Антиграфа је тако идентификовао *Bury, Imperial Administrative System*, 74, 75. Саради је става да су квесторови антиграфи вероватно имали судске надлежности у споровима мање вредности, *Saradi, The Byzantine Tribunals*, 172. Изузетно, и поред прерасподеле задужења, која је настала након нестанка магистер официорума током VII и VIII века, у администрацији цара Лава VI Мудрог појављује се поново магистер официорум (*μαγίστρος τῶν ὀφικίων*) у личности царевог таста Стилијана, који се налази у улози адресата више царских закона из тог периода, вид. *Bury, Imperial Administrative System*, 30.

¹⁰³ Због тога Цахарије каже да „нови” квестор нема тако виски положај као стари, *quaestor sacri palatii, Zachariä von Lingenthal, Geschichte*, 368; вид. и *Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 75.

¹⁰⁴ *Bury, Imperial Administrative System*, 137–138.

¹⁰⁵ Вид. *Zachariä von Lingenthal, Geschichte*, 368; *Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 75; *Laurent, Corpus II*, 606.

епарха и доместика,¹⁰⁶ није могао да обавља евнух. Аргумент за такво решење може се наћи у вези са природом коју су неке од тих функција имале у позноримско доба, а посебно у односу на законодавну моћ, која је неспојива са атрибутима евнуштва.¹⁰⁷

Синописис Василика, компилација која садржи скраћену материју Василика, која је настала у другој половини X века, такође пружа појашњења о институцији квестора. У две појединачне тачке, лицу које користи Синописис приближава се функција квестора: у првој, у којој се објашњава процедура именовања квестора, који може бити из редова приватних лица или из реда достојанственика патрикија,¹⁰⁸ након што добије царско писмо и буде потврђен у сенату (синклиту).¹⁰⁹ Друга одредба доноси многобројне податке о улози квестора у законодавству цара Јустинијана, односно, надлежности, према Новели 80.¹¹⁰

Ближе податке о месту квестора у тој структури доносе конституције донете у законодавству царева Лава VI Мудрог (886–912) и Константина VII Порфирогенита (913–959). Оба закона односе се на поступак отварања тестаментата који је био познат и уређен још у време класичног римског права.¹¹¹ Старији закон (NL XLIV)¹¹² описује ангажман кјестора при отварању тестаментата, у некадашњем послу магистер цензуса,¹¹³ који је, како текст саопштава, у претходном периоду настао спонтано. На основу Новеле, кјестор је, заједно са осталим достојанственицима и званичницима – магистрима и патрикијима, градским префектом и осталим лицима која заседају у суду (ἐπὶ τῶν κρίσεων

¹⁰⁶ B. Krsmanović, *The Byzantine province in change: On the Threshold Between the 10th and the 11th Century*, Belgrade – Athens 2008, 39; Б. Крсмановић, Е, е, шта је то? Евнуси у војном врху Византијског царства (780–1025), Београд 2018, 33.

¹⁰⁷ Вид. Крсмановић, Евнуси, 33–34, фн 59.

¹⁰⁸ *Synopsis Basilicorum*, A' LXVI 36 (N. Svoronos, *La Synopsis major des Basiliques et des appendices*, Paris 1964). Из различитих навода, а већ у Еклоги, видљиво је да се патрикији понекад именују на функцију која носи извесна правна, и у ужем смислу, и правосудна овлашћења, те да се то достојанство често спаја са функцијом кјестора. Cf. P. Magdalino, *Justice and Finance in Byzantine State, Law and Society in Byzantium, 9–12th Century*, edd. A. Laiou. D. Simon, 100–101.

¹⁰⁹ *Synopsis Basilicorum*, A' LXVI 36.

¹¹⁰ *Synopsis Basilicorum*, A' LXVI 37. Вид. Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 73.

¹¹¹ Вид. Zachariä von Lingenthal, *Geschichte*, 157.

¹¹² Датовање Новеле је вероватно између година 886. и 893, вид. J. Signes Codoñer, *Corpus of Leo's Novels. Some suggestions concerning their date and promulgation*, Subcesiva Groningana 8 (2008) 18–23.

¹¹³ Магистер цензус (*magister census*), чиновник на челу реда цензуала (*censuales*), имао је задужења у вези са пословима сенаторске класе. Како извори саопштавају, магистер цензус је обављао и делатност отварања тестаментата, којом приликом је сакупљао одавно установљени порез – *vicesima hereditatum*. Детаљније, A. Berger, *Encyclopedic dictionary of Roman law*, Philadelphia 1953, 570. Код Јована Лидијца магистер цензус се описује као ἀρχοντα τῶν ἀρχετύλων συμβολαίων (*Bury*, *Imperial Administrative System*, 76), подређеног градском епарху, са скрибом у својој канцеларији.

καθεστῆκασι), постао и законски овлашћен за тај посао.¹¹⁴ Бјури је подржавао Цахаријев став да је мотивација за пренос надлежности могла да буде у томе што је квестор, почев од законодавства цара Јустинијана I, имао компетенције у погледу откривања прекршаја и деликата.¹¹⁵ О томе донекле сведочи и Новела цара Константина VII Порфирогенита, која је донета у периоду од 945–959. године.¹¹⁶ У Новели је, између осталих тема, објашњена процедура отварања тестаментa и дат преглед дажбина које се том приликом дугују. Тестамент се отварао испред кјестора, којем асистирају сарадници, под именом канцеларији. На отварању су, осим сазваних сведока, били присутни и законски наследници, легатарии и други који су имали потраживање на основу тог правог посла. Наведена лица су била дужна да исплате дажбине кјестору, протоканцеларију и двојици нотара, по утврђеном правилу.¹¹⁷ Цахарије је у поменутих нотарима видео скептора (εξερτογ/σκέπτωρ) и ливелизиса (libellenses/λιβελίσιος) некадашњих скринија.¹¹⁸ Од осталих чланова кјесторове канцеларије појављује се скриба, који је у наредном параграфу исте Новеле¹¹⁹ представљао кјестора у односу према малолетницима. Бјури је тог скрибу поистоветио са некадашњим скрибом у канцеларији магистер цензуса.¹²⁰

IV Кјестор након X века

Упркос томе што је XI век доба већих промена у уређењу судства, као и појава специфичности у управном систему, кјестор је задржао своје традиционалне надлежности.

Улогу у праву ближе описује судски приручник из XI века Пира (Πεῖρα), чији је аутор цариградски судија Евстатије Ромеј. Отварањем тестаментa (ἀνασφραγισμός τῆς διαθήκης)¹²¹ руководио је магистар (ὁ μάγιστρος), који сазива кјестора и све антиграфе, нотаре и „остале” сведоке; сведоци су морали да буду различити од тестаментарних сведока, тј. оних који су присуствовали настајању документа. Кјесторови нотари (секретари) бележили су дан и место када се отварање обављало, те имена сазваних сведока који присуствују, као и сведока који су печатали документ када је написан (тестаментарни сведоци).

¹¹⁴ LN XLIV, l. 13–26. Вид. *Zachariä von Lingenthal*, *Geschichte*, 369; *Kolias*, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 73.

¹¹⁵ *Bury*, *Imperial Administrative System*, 74; *Zachariä von Lingenthal*, *Geschichte*, 157.

¹¹⁶ Издање: *Jus Graeco Romanum*, 218–221.

¹¹⁷ *Jus Graeco Romanum*, 220 (β). Сачуван је печат протоканцеларија нотара из каснијег периода, *Schlumberger*, *Sigillographie de l'Empire byzantin*, Paris 1884, 578; *Bury*, *Imperial Administrative System*, 77; *Laurent*, *Corpus II*, 606.

¹¹⁸ *Zachariä von Lingenthal*, *Geschichte*, 368, прихватио и *Kolias*, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 75.

¹¹⁹ Nov. VII, с. 3.

¹²⁰ *Bury*, *Imperial Administrative System*, 76 према *Zachariä von Lingenthal*, *Geschichte*, 369.

¹²¹ Πεῖρα, XIV, 11.

Врпца између печата се пресекала, препознавали су се потписи, читао се текст тестаментa и сачињавао истоветни препис (τὸ ἴσον). Тада су се скидали први печати, тестаментарних сведока, који су били унутар тестаментa, а на спољну страну наносили су се печати сведока са отварања, који су другом врпцом били повезани са првим печатима.¹²² Уз печате који сведоче о отварању, стајали су потписи сазваних сведока, уз одговарајућу формулу. Напоследку, кјестор је стављао свој печат, чиме је процедура отварања тестаментa била завршена.

У глави XVI Пире наведена су задужења кјестора у вези са установом туторства (ἡ ἐπιτροπή), која су напоменута и у законодавству Македонске династије. У појединим ситуацијама¹²³ кјестор је задужен да брине о лицу које се налази под туторством (пупила), тако што управља његовом имовином (διοίκησις) и коначно, предаје га куратору (κουράτωρ). Такође, кјестор је заједно са магистром водио рачуна о финансијама лица које се налази под туторством.¹²⁴ Поновно појављивање вести о задужењима кјестора у породичном праву, у извору какав је приручник судије Евстатија Ромеја, даје упориште да и тај ангажман кјестора у средњовизантијској епоси треба узети као извештај.

Подаци из Пире чине се релевантним и у светлу правне компилације Еклога Базиликорум (Ecloga Basilicorum, „Избор из Василика“), која је настала у првој половини XII века.¹²⁵ Иако је у литератури напоменуто да је још у IX веку постојао квесторов суд са различитим компетенцијама, о судској надлежности кјестора прецизније податке доноси тек овај извор. Коментари и појашњења који прате одабрану грађу Василика, садрже приказ средњовизантијског судског система.¹²⁶ Према подацима Еклоге Базиликорум, кјестор

¹²² Унутрашњост тестаментa остајала је сакривена како се документ могао у ролну, која је била запечаћена печатима првих, тестаментарних сведока. Вид. *И. П. Медведев*, Правовая культура Византийской империи, чс. 3, Санкт-Петербург 2001, 379 и даље.

¹²³ Објашњава се да нико ко је именован за татора нема право да пренесе туторство на своје наследнике. Уколико су именована двојица татора, туторство смрћу једнога прелази на другога; уколико нема другог татора (συνεπιτροπος), кјестор преузима бригу о сирочету или подвласном детету, Пеџра, XVI, 5. О терминологији коју византијски извори користе да означе установе туторства и старатељства, вид. *N. van der Wal*, Les termes techniques grecs dans la langue des juristes byzantins, Subcesiva Groningana 6 (1999), 128 sqq.

¹²⁴ Пеџра, XVIII.

¹²⁵ Вид. ODB, 1142; *S. Troianos*, Il fonti del diritto bizantino, Torino 2015, 184. Вид. скорашњи чланак Д. Пена о стилу и настанку Еклоге Базиликорум, *D. Penna*, A witness of Byzantine legal practice in the 12th century. Some remarks on the construction of the Ecloga Basilicorum, Subcesiva Groningana 10 (2019) 139–162.

¹²⁶ Посебно код *R. Macrides*, The Competent Court, Law and Society in Byzantine State, 9–12th Century, edd. *A. Laiou, D. Simon*, 117–129. Претходно је Л. Бургман указао на одређене аспекте судског система који доноси овај извор, *L. Burgmann*, Vier Richter des 12. Jahrhunderts, JÖB 32/2 (1982) 369–370. Подаци у збирци Еклога Базиликорум утолико допуњују познату Новелу цара Манојла Комнина из 1166. године, која даје приказ судског система из једног аспекта. Посебно је значајно напоменути да схолије Василика такође сродно описују судске надлежности кјестора, вид. *Basilicorum libri*, Seria B, edd. *J. H. Scheltema, D. Holwerda, N. van der Wal*, Groningen 1953, VII, 1, 1, што помиње и *Saradi*, The Byzantine Tribunals, 172.

је високи чиновник са правосудним компетенцијама.¹²⁷ То значи да, између осталог, једино званичници (ὀφφικιάλιοι) са тим епитетом могу да решавају одређене спорове. Тако се, у појашњењу одредбе Василика VII, 3, 1 (= D. II, 1, 1), описују спорне ситуације у грани наследног – тестаментарног права, међу којима су bonorum possessio secundum tabulas (σεκοῦνδουμ ταβούλλας διακατοχή)¹²⁸ и наследноправни захтеви легатара, у вези са којима надлежност имају само званичници са правом јурисдикције, конкретно, наведени су кјестор и друнгарије (δρουγγάριος).¹²⁹ Осим тих спорова, према објашњењу аутора Еклоге Базиликорум, кјестор је био задужен и да води поступак у случају да оставилац (τελευτήσαντος) има недораслог наследника, а не именује му тутора или старатеља у тестаменту.¹³⁰

Интересантно је да се у објашњењима Еклоге Базиликорум као кјесторова компетенција још увек наводи испитивање случајева кривотворења исправа (πλαστογραφία),¹³¹ установљено према Јустинијановој Новели 80. То је видљиво и у Новели Алексија Комнина из 1082. године, која приказује надлежности кјесторовог суда у вези са наследним правом и где се кјестор бави и испитивањем веродостојности исправе.¹³²

Познато је још извора из поменуте епохе који расветљавају начин на који је кјестор технички деловао. Наиме, сачуван је документ са обавештењима о томе да су крајем XI века у Цариграду тестаменти, као и преписи тестамената, похрањивани у кјесторовој канцеларији,¹³³ да је у присуству кјестора, а вероватно и на његову иницијативу, настајао препис завештања са оригиналног документа,¹³⁴ коначно, у канцеларији кјестора је и отворано завештање.¹³⁵ Кјестор је био задужен и за друге радње у вези са тестаментом, од којих је једна посведочена у документу из 1093. године (11. јануар индикта I). Извршилац

¹²⁷ Вид. на пр. Ecl. Bas. VII, 7, 3, 1 („ἀλλὰ μεγάλη καὶ ἔχοντι δικαιοδοσίαν καὶ κράτος, τῷ δρουγγάριῳ, τῷ κοινάστῳρ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς προκαθημένοις δικαστηρίου”). Вид. и *Macrides, The Competent Court*, 120.

¹²⁸ Ради се о установи римског права, према којој је претор одобравао заоставштину тестаментарним наследницима *secundum tabulas* (на основу тестаamenta), иако форма тог правног посла није била одговарајућа, па би из тог разлога, уместо тестаментарних, законски наследници требало да буду позвани на наслеђе.

¹²⁹ Ecl. Bas. 251, l. 1–17; l. 18–34. Вид. *Macrides, The Competent Court*, 124.

¹³⁰ Ecl. Bas. 251, l. 35–41.

¹³¹ Ecl. Bas. 232, l. 27–28.

¹³² *Ius Graecoromanum*, t. I, edd. *P. Zepos, I. Zepos*, 298 (Nov. XXI); *Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 74.

¹³³ Ради се о тестаментима Симватија и Кали (у монаштву Марија) Пакуријан, *Actes d'Iviron. II. Du milieu du XIe siècle à 1204*, par *J. Lefort, N. Oikonomidès, D. Papachryssanthou, V. Kravari, H. Métrévélis*, Paris 1990, no. 44, no. 47 (даље: Iviron II), вид. Iviron II, no. 46, l. 5–6.

¹³⁴ Iviron II, no. 44, l. 26–28; cf. Iviron II, 153.

¹³⁵ Iviron II, no. 47, l. 9.

тестаментa – супруга и наследник завештаоца – овластила је „свог човека” да у њено име и за њен рачун у канцеларији кјестора (εἰς τὸ κοιναίτωρος σέκρετον),¹³⁶ такође и испред антиграфа који су на том месту запослени, да прихват за извршење тестаментa.¹³⁷

Поред антиграфа, од којих је један забележен као потписник преписа,¹³⁸ као део кјесторове канцеларије помиње се и хартофилакс, који је печетирао препис.¹³⁹ Оскудни подаци из извора наредних векова доносе један податак о томе да је постојало лице именовано као хартуларије и протонотар кјестора.¹⁴⁰ Тако, круг кјесторових лица познат из ове епохе допуњава листу „сарадника” о којима су сазнања постојала на основу извора из претходних периода.¹⁴¹

Како се може видети из документарних и сигилиографских извора, кјестор је још увек прилично заступљен током XII и XIII века.¹⁴² Ради се, ипак, о насумичним поменима који не могу одговорити на то да ли су надлежности кјестора истоврсне као и у ранијим периодима, али се чини да су углавном везане за право и правосуђе.¹⁴³ Последњи период византијске историје доноси превагу достојанстава у односу на функције. Кјестор се и даље помиње, у листи Псеудо Кодина (XIV век), међутим, према позицији коју је заузимао, закључује се да је његов углед у односу на раније векове опао.¹⁴⁴ У документарним изворима о овом званичнику више нема података. Историја функције приказана је у једној одредаби зборника Хексабиблоса: Περὶ ἀξιωμαίων¹⁴⁵ и садржи објашњење о позицији Јустинијановог квеститора.¹⁴⁶

¹³⁶ Iviron II, no. 46, l. 2–3.

¹³⁷ Iviron II, no. 46, l. 2–3.

¹³⁸ Iviron II, no. 44, l. 27–28.

¹³⁹ Вид. Iviron II, no. 46, l. 6–8; cf. Iviron II, 153.

¹⁴⁰ Ради се о печату датованом XII–XIII веком, *Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin*, 573. Према томе и *Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 76.

¹⁴¹ Ради се о вестима о постојању канцеларија и доместика квесторове канцеларије, *Le livre des cérémonies*, edd. *G. Dagron, B. Flusin*, СФНВ LIИ, Paris 2020, ch. 62 (54); *Bury, Imperial Administrative System*, 77. Из сигилиографских извора познат је квесторијан, за којег се претпоставља да је лице подређено кјестору.

¹⁴² Вид. *Прилої*.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies*, edd. *R. Macrides, J. A. Munitiz, D. Angelov*, London 2013, 106.

¹⁴⁵ *Κωνσταντίνος Ἀρμενόπουλος, Πρόχειρον νόμων ἢ Εξάβιβλος*, ed. *Κ. Γ. Πιτσάκης*, Αθήνα 1971, Παρατίτλα, I, 4.

¹⁴⁶ *Kolias, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, 74; 76.

**V Закључци о квестору–кјестору у средњовизантијском
и позновизантијском периоду
(на основу података у документарним, литерарним
и сигилиографским изворима)**

Иако се за почетак средњовизантијске епохе везује недостатак правних извора који би разјаснили задатке квестора, изненађујуће је велики број литерарних и сигилиографских извора који их помињу и описују – чини се да је улога квестора у јавним и јавноправним односима, која је, између осталог, тековина античке традиције, врло изразита. Литерарни и сигилиографски извори пружају податке које правни споменици у начелу не садрже: рецимо, детаље из живота конкретне особе, податке о њеној каријери и функцијама које је уз квесторат обављала, достојанства која је носила; у случају литерарних извора појављују се специфичне епизоде у којима је квестор учествовао.

Квестор – кјестор је лице из блиског владаревог круга. Ранији извори садрже упечатљиве податке о учешћу тројице квестора у узурпаторским радњама и заверама – квестора Теоктиста и Лава Серантапихоса¹⁴⁷ 802. године на страни логотета Нићифора против царице Ирине, као и квестора Арсавира, који је 808. године учествовао у завери против цара Нићифора I.¹⁴⁸ Такође, извори из различитих периода често приказују квестора који дела у име владара – учествује у посетама страном двору, као што је описано у вези са квестором Константинакисом, који је био у посланству цару Самуилу;¹⁴⁹ извршава царске одлуке, попут кјестора Нићифора Хумна у XIII веку, приликом додељивања земљишта по царском налогу;¹⁵⁰ на неки други начин спроводи цареву вољу, што се може илустровати примером квестора Евстатија Монаха, који је по царевом налогу, у XI веку, испитивао један спорни стварноправни случај и извршавао пресуду.¹⁵¹ Квестор је и у изворима литерарног типа описан као

---

¹⁴⁷ *Прилој*, no. 27, no. 55 (Theophanis chronographia, ed. I. Classeni, vol. I, Bonnae 1839, CSHB 18, 738, l. 9–11; Theophanis chronographia, ed. C. de Boor, v. I, 476, l. 9–11).

¹⁴⁸ *Прилој*, no. 3 (Theophanis chronographia, ed. C. de Boor, vol. I, Lipsiae 1883, 483, l. 23–26).

¹⁴⁹ Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon magister, Georgius monachus, ed. I. Bekker, CSHB 45, Bonnae 1838, 358, l. 16–18; 854, l. 6–10; Leonis grammatici, Chronographia, ed. I. Bekker, Bonnae 1842, CSHB 31, 268, 2–6; F. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden der Oströmischen Reiches: von 565–1453, I. Teil, 2. Halbband, München 2003, no. 525b (520); Georgius Cedrenus, Ioannis Scylitzae ope, ed. I. Bekker, Tomus alter, CSHB 9, 255, l. 11–13; Theodosius of Melitene, Chronographia, ed. L. F. Tafel, Munich 1859, 187; Ioannis Scylitzae, Synopsis historiarum, ed. I. Thurn, Berlin 1973, 177, 11–13; Die Chronik des Symeon Metaphrastes und Logothetes, ed. V. I. Sreznevskii, München 1971, 133, 18.

¹⁵⁰ *Прилој*, no. 41 (The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographou, Critical edition and commentary of the texts, ed. C. Pavlikianov, Sophia 2014), no. 13; no. 10.

¹⁵¹ Вид. *Прилој*, no. 14 (Theophanes Continuatus, 794, l. 1–2); *Прилој*, no. 18 [Constantinople, Third Council of (Sixth Ecumenical Council), ed. R. Riedinger, Concilium Universale Constantinopolitanum Tertium, ACO II.2. 1, Berlin, 1990–1992].

лице којем се људи обраћају у случају неправде у домену наследног права.¹⁵² Квестори из X века Теофил Еротикос¹⁵³ и његов вероватни следбеник Теодор Декаполит¹⁵⁴ за време цара Константина VII и Романа II редиговали су царске законе и у праву били посебно истакнути.

Видљиво је да су квестори у средњовизантијском раздобљу, као и раније, били носиоци високих достојанстава. У периоду од VII до XI века то су достојанства патрикија,¹⁵⁵ вестиса,¹⁵⁶ хипата,¹⁵⁷ спатариа и протоспатариа.¹⁵⁸ Накнадно, услед девалоризације старих проглашавања су нова највиша достојанства,¹⁵⁹ а кјестори су били и њихови носиоци (протокуропат,¹⁶⁰ протопроедар¹⁶¹).

У доба цара Константина IX Мономаха, када је спроведена реформа правничког образовања, наслеђује се још једна тенденција: неки од кјестора су истовремено са том функцијом били правосудни професионалци – судије вигле,¹⁶² судије Велума и хиподрома,¹⁶³ као и дикеофилакси.¹⁶⁴ Поред наведеног, неколико је сведочанстава и о томе да су квестори били повезани са другим, вишим функцијама, попут номофилакса,¹⁶⁵ епарха,¹⁶⁶ а и сâм цар Роман III Аргир је претходно био епарх и квестор.¹⁶⁷ Квестори, или кјестори, често су били, на основу извора, у вези са интелектуалцима свог времена. Квестор

¹⁵² Прилої, no. 57 (Arethae archiepiscopi caesariensis: Scripta minora, vol. I, ed. L. G. Westerink, Leipzig 1928, 34).

¹⁵³ Прилої, no. 58 (Nov. VI, Jus Graeco Romanum, vol. I, edd. P. Zepos, I. Zepos, 214–215, l. 2 (= Nov. XIV, Les Nouvelles des empereurs Macédoniens. Concernant la terre et les stratiotes, ed. N. Svoronos, Athènes 1994, no. 4; Nov. VII, Jus Graeco Romanum, vol. I, edd. P. Zepos, I. Zepos, 218, l. 1–2).

¹⁵⁴ Вид. Прилої, no. 50 [Les Nouvelles des empereurs Macédoniens. Concernant la terre et les stratiotes, no. 5; JGR, edd. P. Zepos, I. Zepos, vol. I, 222–227 (Nov. VIII); JGR, edd. P. Zepos, I. Zepos, vol. I, 227–229 (Nov. IX)].

¹⁵⁵ Прилої, no. 3; no. 7; no. 17; no. 18; no. 25; no. 27; no. 29; no. 37; no. 38; no. 42; no. 43; no. 50; no. 55; no. 58.

¹⁵⁶ Прилої, no. 34.

¹⁵⁷ Прилої, no. 13; no. 18.

¹⁵⁸ Прилої, no. 6; no. 11; no. 19; no. 21; no. 25; no. 26; no. 30; no. 32; no. 33; no. 37; no. 45; no. 46; no. 47; no. 49; no. 50; no. 52; no. 53; no. 56; no. 58.

¹⁵⁹ О томе, N. Oikonomides, L'évolution de l'organisation administrative de l'empire byzantin au XIe siècle (1025–1118), TM 6 (1976) 125–152.

¹⁶⁰ Прилої, no. 54.

¹⁶¹ Прилої, no. 9; no. 28; no. 54.

¹⁶² Прилої, no. 5; no. 9; no. 20; no. 34; no. 36; no. 53.

¹⁶³ Прилої, no. 52.

¹⁶⁴ Прилої, no. 9.

¹⁶⁵ Прилої, no. 51.

¹⁶⁶ Вид. Прилої, no. 58.

¹⁶⁷ Вид. Пеїра, LVIII, 4.

Теокист дописивао се са Алексијем Студитом,¹⁶⁸ Лав је био адресат писама Никите магистра,¹⁶⁹ Теофил архиепископа Арете,¹⁷⁰ а Теодор Смирнаис архиепископа Теофилакта.¹⁷¹

Један извор је забележио изненађујуће истовремено постојање два квестора, од којих је један можда био носилац достојанства уместо функције.¹⁷² Околности постављања двојице колега нису познате. Осим тога, има непознаница и у вези са печатом који се датује у крај XII века на коме се наводи лице које је било носилац квесторског достојанства (κοιστωρικῆ ἀξία).¹⁷³

Након обнове Царства 1261. године, достојанство кјестора вероватно и даље носе лица од посебног поверења. Међутим, подаци о кјесторима у том периоду су сасвим ретки и не пружају могућност било какве даље реконструкције осим оне која се намеће читањем већ поменутих извора. Како је познато на основу списка Псеудо Кодина, кјестор у XIV веку више не врши функцију,¹⁷⁴ већ је реч искључиво о достојанству; из једног помена с почетка XV века, који доноси сатиричар Мазарис, може се тек издалека закључити о престижу који је и у тој епоси припадао кјестору и његовој породици.¹⁷⁵

Списак скраћеница

CJ – Codex Iustinianus

Not. Dig. Or. – Notitia Dignitatum Orient

Not Dig. Occ. – Notitia Dignitatum Occident

Nov. Th. – Новела цара Теодосија II

Nov. Val. – Новела цара Валентинијана III

JN – Новела цара Јустинијана I

B. – Basilicorum libri

LN – Новела цара Лава VI Мудрог

Ecl. – Ecloga

Ecl. Bas. – Ecloga Basilicorum

¹⁶⁸ Прилоџ, no. 55.

¹⁶⁹ Прилоџ, no. 25 [Nictas magisteros: Lettres d'un exilé (928–946), ed. L. G. Westerink, Paris 1973, no. 16].

¹⁷⁰ Прилоџ, no. 57 (Arethae archiepiscopi caesariensis: Scripta minora, vol. I, ed. L. G. Westerink, Leipzig 1928, 34).

¹⁷¹ Théophylacte d'Achrida, Lettres, ed. P. Gautier, Thessalonique 1986 (CFHB 16.2), no. 28.

¹⁷² Вид. Guiland, Quaesteur, 94; Прилоџ, no. 55.

¹⁷³ Прилоџ, no. 48. Стефан Галатон, носи достојанство протонобелисимохипертатос.

¹⁷⁴ Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies, edd. R. Macrides, J. A. Munitiz, D. Angelov, London 2013, 106, l. 7.

¹⁷⁵ Mazaris' Journey to Hades or interviews with dead men about certain officials of the imperial court, Greek text with translation, notes, introduction and index, Buffalo 1975 (Arethusa monographs, 5), 10.22.

Списак литературе и извора

Извори

- Actes d'Iviron. II. Du milieu du XIe siècle à 1204, par *J. Lefort, N. Oikonomidès, D. Papachryssanthou, V. Kravari, H. Métrévéli*, Paris 1990.
- Arethae archiepiscopi caesariensis: Scripta minora, vol. I, ed. *L. G. Westerink*, Leipzig 1928.
- Basilicorum libri LX. Series B, Volumen I, edd. *H. J. Scheltema, D. Holwerda, N. van der Wal*, Groningen 1953.
- Basilicorum libri LX. Series A, Volumen I, Textus librorum I–VIII, edd. *H. J. Scheltema, N. van der Wal*, Groningen 1955.
- Collectio Tripartita. Justinian on Religious and Ecclesiastical Affairs, edd. *N. van der Wal, B. H. Stolte*, Groningen 1994.
- Constantinople, Third Council of (Sixth Ecumenical Council), ed. *R. Riedinger*, Concilium Universale Constantinopolitanum Tertium, ACO II. 2. 1 (Berlin, 1990–1992).
- Die Chronik des Symeon Metaphrastes und Logothetes, ed. *V. I. Sreznevskii*, München 1971.
- Dölger F.*, Regesten der Kaiserurkunden der Oströmischen Reiches: von 565–1453, 1. Teil, 2. Halbband, München 2003.
- Ecloga : das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V, hg. *L. Burgmann*, Frankfurt am Main 1983.
- Ecloga Basilicorum, ed. *L. Burgmann*, Frankfurt am Main 1988 (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte 15).
- EPA Sinitica, edd. *D. Simon, Sp. Troianos*, FM III, 168–177.
- Epanagoge Aucta. Jus Graecoromanum, vol. VI, edd. *J. Zepos, P. Zepos*, Aalen 1962.
- Epanagoge legis. Jus Graecoromanum, vol. II, edd. *J. Zepos, P. Zepos*, Aalen 1962.
- Georgius Cedrenus, Ioannis Scylitzae ope, ed. *I. Bekker*, Tomus alter, Bonnae 1839 (Corpus scriptorum historiae byzantinae 9).
- Ioannes Lydus: On powers or the magistracies of the Roman state, Introduction, Critical Text, Translation, Commentary, and Indices, ed. *A. Bandy*, Philadelphia 1983.
- Ioannis Scylitzae, Synopsis historiarum, ed. *I. Thurn*, Berlin 1973.
- Jordanov, I.*, Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria, vol. III, part. 1: Text, Sofia 2009.
- Laurent V.*, Le Corpus des sceaux de l'Empire Byzantin, t. II: L'administration centrale, Paris 1981.
- Le livre des cérémonies, edd. *G. Dagron, B. Flusin*, CFHB LII, Paris 2020.
- Leonis grammatici, Chronographia, ed. *I. Bekker*, Bonnae 1842 (Corpus scriptorum historiae byzantinae 31).
- Les Nouvelles des empereurs Macédoniens. Concernant la terre et les stratiotes, ed. *N. Svoronos*, Athènes 1994.
- Nicetas magisteros: Lettres d'un exilé (928–946), ed. *L. G. Westerink*, Paris 1973.
- Notitia Dignitatum, ed. *R. Ireland*, Leipzig 1999.
- Practica ex actis Eustathii Romani. Jus Graecoromanum, vol. IV, edd. *J. Zepos, P. Zepos*, Aalen 1962.
- Prochiron Auctum. Jus Graecoromanum, vol. VII, edd. *J. Zepos, P. Zepos*, Aalen 1962.
- Prochiron. Jus Graecoromanum, vol. II, edd. *J. Zepos, P. Zepos*, Aalen 1962.
- Prokopije iz Cezareje: Tajna istorija, prevod *A. Vilhar*, predgovor i komentar *R. Radić*, Beograd 2004.
- Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies, edd. *R. Macrides, J. A. Munitiz, D. Angelov*, London 2013.
- Schlumberger G. L.*, Sigillographie de l'Empire byzantin, Paris 1884.
- Senator Cassiodorus, King of the Ostrogoths Theodoric. The variae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator: Being documents of the Kingdom of the Ostrogoths in Italy. Translated texts for historians, ed. *S. J. B. Barnish*, Liverpool 1992.

- Signes Codoñer J., Santos A., Javier F.*, La introducción al Derecho (Eisagoge) del patriarca Focio, Madrid 2006.
- Svoronos N.*, La Synopsis major des Basiliques et des appendices, Paris 1964.
- The Chronicle of John Malalas, A Translation by *E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott*, Melbourne 1986 (= Byzantina Australiensia 4).
- The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographou, ed. *C. Pavlikianov*, Sophia 2014.
- The Theodosian Code. A Translation with Commentary, Glossary, and Bibliography, ed. *C. Pharr*, Princeton 1952.
- Theodosius of Melitene, Chronographia, ed. *L. F. Tafel*, Munich 1859.
- Theophanis chronographia, ed. *C. de Boor*, vol. I, Lipsiae 1883.
- Theophanis chronographia, ed. *I. Classeni*, vol. I, Bonnae 1839 (Corpus scriptorum historiae byzantinae 18).
- Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon magister, Georgius monachus, ed. *I. Bekker*, Bonnae 1838 (Corpus scriptorum historiae byzantinae 45).
- Théophylacte d'Achrida, Lettres, ed. *P. Gautier*, Thessalonique 1986 (Corpus fontium historiae byzantinae 16.2).
- Zosimus: New History, transl. *R. T. Ridley*, Leiden 1982 (Byzantina Australiensia 2).
- Mazaris' Journey to Hades : or interviews with dead men about certain officials of the imperial court: Greek text with translation, notes, introduction and index, Buffalo 1975 (Arethusa monographs, 5).
- Κωνσταντίνος Ἀρμενόπουλος, Πρόχειρον νόμων ἢ Ἐξάβιβλος, ed. *K. Γ. Πιτσάκης*, Αθήνα 1971 [Konstantinos Armenopoulos, Proheiron nomōn ē Heksabiblos, ed. *K.G. Pitsakēs*, Athēna 1971].
- Μ. κριτοῦ τοῦ Πάτζη. Τίπουκειτος sive Librorum LX Basilicorum Summarium, edd. *C. Ferrini, I. Mercati*, Romae 1924 [M. kritou tou Patzē. Tipoukeitos sive Liberorum LX Basilicorum Summarium, edd. *C. Ferrini, I. Mercati*, Romae 1924].

Секундарна литература

- Berger A.*, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, Philadelphia 1953.
- Boak A. E. R.*, Aspects of Roman Law and Administration. Part 1: The Master of the offices in the later Roman and Byzantine Empire, New York 1919.
- Burgmann L.*, Vier Richter des 12. Jahrhunderts, JÖB 32/2 (1982) 369–372.
- Burgmann L.*, Ἀθανάσιος δίγλωσσος. Latina in der Novellen-bearbeitung des Athanasios von Emesa, Subcésiva Groningana 4 (1990) 57–82.
- Bury J. B.*, History of the Later Roman Empire: From the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian, t. I–II, New York, 1958.
- Bury J. B.*, Magistri Scriniorium, ἀντιγραφῆς and ῥεφερενδάριοι, Harvard Studies in Classical Philology 21 (1910) 23–29.
- Bury J. B.*, The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of the Kletorologion of Philotheos, London 1911.
- Guilland R.*, Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin. Les titres nobiliaires de la haute époque (IVe–VIe siècles), ЗРВИ 8 (1963). Mélanges G. Ostrogorsky 1, 117–133.
- Guilland R.*, Le Questeur, Byzantion 41 (1971) 78–104 (= R. Guilland, Titres et fonctions de l'Empire byzantin, Variorum reprints, London 1976, no. 23).
- Harries J.*, The Roman Imperial Quaestor from Constantine to Theodosius II, The Journal of Roman Studies 78 (1988) 148–172.
- Honoré T.*, Law in the Crisis of Empire 379–455 AD. The Theodosian Dynasty and its Quaestors, Oxford 1998.
- Honore T.*, Tribonian, London 1978.

- Humphreys M. T. G.*, *The Laws of the Isaurian Era: The Ecloga and its Appendices*, Liverpool 2017.
- Humphreys M. T. G.*, *Law, Power, and Imperial Ideology in the Iconoclast Era: c. 680–850*, Oxford 2015.
- Faro S.*, Il questore imperial: Luci e ombre su naturae funzioni, *Κοινωνία* 8 (1984) 133–159.
- Franciosi E.*, Riforme istituzionali e funzioni giurisdizionali nelle Novelle di Giustiniano. *Studi su Nov.* 13 e Nov. 80, Milano 1998.
- Janin R.*, *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*, Paris 1964.
- Jeffreys, M. et alia*, *Prosopography of the Byzantine World*, London 2017, <http://www.pbe.kcl.ac.uk> (приступ: 08. 02. 2022).
- Kolias G. T.*, Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐναντίον τῆς ἀστυφιλίας καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ κοιασίτωρος, Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, Θεσσαλονίκη 1952 [Metra tou Iustinianou enadion tēs astyfilias kai ho thesmos tou koiasitōros, Tomos Kōnstantinou Armenopoulou, Thessalonikē 1952].
- Laniado A.*, *Recherches sur les notables municipaux dans l'Empire protobyzantin*, Paris 2002.
- Laniado A.*, *Ethnos et droit dans le monde protobyzantin, V^e–VIe siècle*, Genève 2015.
- Lilie R.-J. et alia*, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit, Erste Abteilung (641–867)*, Berlin–New York 1998–2002, <http://pom.bbaw.de/pmbz/index.htm> (приступ: 08. 02. 2022).
- Lilie R.-J. et alia*, *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit, Zweite Abteilung (867–1025)*, 2009–2013, <http://pom.bbaw.de/pmbz/index.htm> (приступ: 08. 02. 2022).
- Kelly C.*, *Ruling the Later Roman Empire*, Cambridge–Massachusetts–London 2004.
- Krsmanović B.*, The Byzantine province in change: On the Threshold Between the 10th and the 11th Century, Belgrade – Athens 2008.
- Macrides R.*, The Competent Court, Law and Society in Byzantine State, 9–12th Century, edd. *A. Laiou, D. Simon*, *Dumbarton Oaks* 1994, 117–129.
- Magdalino P.*, Justice and Finance in Byzantine State, Law and Society in Byzantium, 9–12th Century, edd. *A. Laiou, D. Simon*, *Dumbarton Oaks* 1994, 93–115.
- Martindale J. et alia*, *Prosopography of the Byzantine Empire (641–867)*, Aldershot 2001/2015, <http://www.pbe.kcl.ac.uk> (приступ 08. 02. 2022).
- Mommsen T.*, XIII. Der quaestor palatii, II. Ostrogotische Studien, *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften deutscher Geschichten des Mittelalters* 14 (1889) 453–459.
- Oikonomides N.*, L'évolution de l'organisation administrative de l'empire byzantin au XIe siècle (1025–1118), *TM* 6 (1976) 125–152.
- Oxford Dictionary of Byzantium*, t. I–III, ed. *A. Kazhdan*, Oxford 1991.
- Penna D.*, A witness of Byzantine legal practice in the 12th century. Some remarks on the construction of the Ecloga Basilicorum, *Subcesiva Groningana* 10 (2019) 139–162.
- Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, edd. *E. Trapp et alia*, t. 1–12, Wien 1976–1995.
- Saradi, H.*, The Byzantine Tribunals: Problems in the Application of Justice and State Policy (9th–12th c.), *REB* 53 (1995) 165–204.
- Signes Codoñer J.*, Corpus of Leo's Novels. Some suggestions concerning their date and promulgation, *Subcesiva Groningana* 8 (2008) 1–34.
- Spack P.*, Kaiser Konstantin VI. Die Legitimation einer Fremden und der Versuch einer eigenen Herrschaft. Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus, München 1978.
- Schminck A.*, *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, Frankfurt am Main 1986.
- The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. *M. Maas*, Cambridge 2005.
- Troianos S.*, *Il fonti del diritto bizantino*, Torino 2015.
- van der Wal N.*, *Manuale Novellarum Justiniani : aperçu systématique du contenu des Novelles du Justinien*, Groningen 1998.

- van der Wal N.*, Les termes techniques grecs dans la langue des juristes byzantins, *Subcesiva Groningana* 6 (1999) 127–142.
- von Bochove T.*, To Date and Not To Date: On the Date and Status of Byzantine Law Books, Groningen 1996.
- Zachariä von Lingenthal K. E.*, Die Geschichte des byzantinischen Rechts, Berlin 1892.
- Илић Т.*, Екдик (Дефенсор Цивитатис) у Римском царству и Византији, *Анали ПФБ* 69/3 (2021) 601–622 [*Ilić T.*, Ekdik (Defensor Civitatis) u Rimskom carstvu i Vizantiji, *Anali PFB* 69/3 (2021) 601–622].
- Крсмановић Б.*, Е, е, шта је то? Евнуси у војном врху Византијског царства (780–1025), Београд 2018 [*Krsmanović B.*, Е, е, šta je to? Evnusi u vojnom vrhu Vizantijskog carstva (780–1025), Beograd 2018].
- Липшиц Е. Э.*, Право и суд в Византии в IV–VIII вв., Ленинград 1976 [*Lipšic E. È.*, Pravo i sud v Vizantii v IV–VIII vv., Leningrad 1976].
- Медведев И. П.*, Правовая культура Византийской империи, чс. 3, Санкт-Петербург 2001 [*Medvedev I. P.*, Pravovaja kul'tura Vizantijskoj imperii, čs. 3, Sankt-Peterburg 2001].
- Остројорски Г.*, Историја Византије, Београд 1959 [*Ostrogorski G.*, Istorija Vizantije, Beograd 1959].
- Шаркић С.*, Цариградски Сенат од IV до VII века, Београд 1980, необјављена докторска дисертација [*Šarkić S.*, Carigradski Senat od IV do VII veka, Beograd 1980, neobjavljena doktorska disertacija].

*Прилој: Листја квестора (кјестора)
који се појављују у изворима почев од VII века*

Име	Титулатура	Датација	Извор	Остале напомене
1. Αναστάσιος ὁ Τραβιλος, τοῦ Κομνηνάκου	царски спатарје и квестор	IX/X век ¹⁷⁶	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1947.2.839 (Laurent, Corpus II, no. 1104)	Ради се о прослављеном химнографу. Вид. Laurent, Corpus II, 611, са списком старије литературе. Вид. РМБЗ, no. 20297, где су наведени сви помени у изворима и актуелан списак литературе.
	протоспатарје и квестор		S. Mercati, Inno anacreontico alla ss.Trinità di Metrofane, arcivescovo di Smirne, Byzantinische Zeitschrift 30 (1929–1930), Festgabe A. Heisenberg, ed. F. Dölger, 54–60.	
	кјестор		Arethae, Archiepiscopi Caesariensis, Scripta minora, vol. I, ed. L. G. Westerink, Lipsiae 1928, no. 49, p. 322, l. 31.	
	кјестор		Léon Choerosphachtès, magistre, proconsul et patrice, ed. G. Koliaas, Athènes, 1939, Ep. 17, l. 1	
	кјестор		Analecta Hymnica Graeca IV, Canon XXXVII	
	кјестор		Antologia Graeca, XV, 28	
2. Αντιόχος	квестор	VIII век	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.684	Како Лоран наводи, једини Антиохос који је познат из наративних извора јесте логотет дрома и екстратер Сицилије (Theophanis chronographia, ed. de Boor, Lipsiae 1883–85, t. I, 438, l. 9–10; Nikephoros patriarch of Constantinople. Short History, ed. and transl. C. Mango, 83, Dumbarton Oaks 1990, l. 11–13), са којим је можда овај квестор идентификован. Вид. Laurent, Corpus II, 607.
	квестор	VIII век ¹⁷⁷	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.685	
	квестор	VIII/IX век ¹⁷⁸	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.1573	

¹⁷⁶ X век (Laurent, Corpus, no. 1104). Према једном Аретином писму, у којем се могућно појављује кјестор Анастасиос, солидније датовање је након 921. године, вид. РМБЗ, no. 20297.

¹⁷⁷ Друга половина VIII века (Laurent, Corpus II, no. 1097).

¹⁷⁸ Друга половина VIII века (Laurent, Corpus II, no. 1098).

3. Αρσάβηρ	квестор и патрикије патрикије и квестор	IX век ¹⁷⁹	Theophanis chronographia, ed. de Boor, Lipsiae 1883–85, t. I, 483, l. 23–26. Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.694	Квестор и патрикије Арсавир учествовао је у фебруару 808. године у завери против цара Нићифора I. Лице са тим именом јавља се и у служби цара Лава V Јерменина – ради се о оцу царевог супруге, Теодосије. Лоран (Laurant, Corpus II, 609) изразио је сумњу и да је квестор тог имена брат патријарха Јована VII Цариградског; познат је и магистар Арсавир, који се оженио сестром царице Теодоре. Гијан наводи да квестора Арсавира не треба мештати са истоименим протоспатаријем из времена патријарха Фотија (вид. Guiland, Questeur, 94).
4. Βασίλειος	кјестор	тpq 859. таq 867. ¹⁸⁰	Photius, Epistulae, edd. B. Laourdas, L. G. Westerink, Leipzig 1983–85, Ep. 48; Ep. 154.	Вид. PMBZ, no. 952.
5. Βασίλειος ὁ Πικλοῦλης	судија и кјестор судија ¹⁸¹ и кјестор судија и кјестор судија вилге и кјестор куропалат и кјестор судија и кјестор судија вилге и кјестор	средина и друга половина XII века	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.5352 Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.4040 Laurent, Corpus, II, no. 1120. Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana collecta, edd. F. Miklosich, J. Müller, vol. VI, Vindobonae 1890, 105. Patrologia Graeca, ed. J.-P. Migne, vol. 119, Paris 1864, 901 Г. Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria, vol. II, ed. I. Jordanov, Sofia 2006, no. 563. Βυζαντινά ἐγγράφα της Μονής Πάτμου: Α' Αυτοκρατορικά, ed. E. Βρανούσι, Αθήνα 1980, 192, l. 28.	Познат је надробни епиграм Василија Пекулуса, у монаштву Варлама, судије и кјестора (Ο Μαρκανὸς κώδιξ 524, NE 8, 1911, 157). Василије Пекулис у звању магистра и судије Велума и хиподрома, забележен је на сигилографском извору (Laurent, Bulles metriques, no. 128). У Новели LV Манојла Комнина из 1148. означен је као судија вилге и хиподрома (Jus Graecoromanum, edd. P. Zepos, I. Zepos, vol. I, Aalen 1962, 375). Појављује се и у Питациону Алексија Комнина из 1188. године, где је наведен као дисипат и хартуларије стратегитика, Πιττάκιον Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, Γ, l. 239, Βυζαντινά ἐγγράφα της Μονής Πάτμου: Α' Αυτοκρατορικά, ed. E. Βρανούσι, Αθήνα 1980, Γ 339, l. 239 (no. 48). Званичник истог имена, који је забележен у царском акту из 1088. године (Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana collecta, edd. F. Miklosich, J. Müller, vol. VI, Vindobonae 1890, 49–51), вероватно је деда или деда-стриц овог Пекулуса, судије и квестора (Laurent, Corpus II, 622). Цртице из биографије даје Guiland, Questeur, 96.

¹⁷⁹ Крај VIII или почетак IX века (Zacos, Seals, no. 1735); почетак IX века (Laurent, Corpus II, no. 1100).

¹⁸⁰ Датација је према PMBZ, no. 952.

¹⁸¹ Κριτής.

6. Βασίλειος τοῦ Χρυσεινοῦ	царски протоспагарие, ἐπί τοῦ χρισотриκλινοῦ и кјестор ¹⁸²	X/XI век ¹⁸³	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.2250 (cf. Laurent, Corpus II, no. 1110)	Јорданов (Jordanov, Corpus III, 908f) каже да Хрисепситис није презиме, већ област у којој је Василије био куратор. Он, такође, сумња у Лораново читање печата на којем се наводи звање кјестора и сматра да је могуће да на том месту стоји <i>кураишор</i> .
7. Γεώργιος	патрикије, кјестор и правник ¹⁸⁴	прва половина VIII века	De Patriarcharum Constantinopolitanorum catalogis et de chronologia octo primorum patriarcharum, F. Fischer, Saxoaltenburgensis 1884, 290–291.	Отац патријарха Тарасија. Menologii anonimi Byzantini saeculi X quae supersunt, ed. V. Latyščev, Leipzig 1970, vol. I, 132–140. Описан у The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon, ed. S. Efthymiadis, Aldershot 1998, 172–173. Позната су три печата Георгија, патрикија и логотета, патрикија и магистра, које је Ефтамиадис повезао са квестором Георгијем, оцем патријарха Тарасија, вид. The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon, 8.
8. Γεώργιος ὁ Μαγγίνης	квестор квестор кјестор	друга половина XII века	Σ. Σάκκος, Ο πατήρ μου μειζων μου ἐστιν, τ. Α', Τὰ πρακτικά τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει Συνόδου τοῦ 1166, Θεσσαλονίκη 1968, 155, I. 2. (Patrologia Graeca, 140. 253 D). Σ. Σάκκος, Ο πατήρ μου μειζων μου ἐστιν, τ. Β', Τὰ πρακτικά τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει Συνόδου τοῦ 1170, 332, I. 30. *Ἐγγραφα τῆς Μονῆς Πάτμου, ed. E. Βρανούση, Α', no. 22, I. 34 (1176)	Наведен код Guiland, Questeur, 96.
9. Γεώργιος τοῦ Νικαέως	протопроедар, судија вигле и кјестор (некада дикеофилакс, сада) кјестор, проедар и кјестор	крај XI века	Actes d'Iviron II, no. 44, l. (1090). Nov. XXI, Jus Graecoromanum, vol. I, edd. P. Zepos, I. Zepos, 298; 301 (1082).	Појављује се и као куропалат и епитон крисеон, Actes d'Iviron II, no. 46. Вид. Laurent, Corpus II, 618.

¹⁸² Κηαίστωρ¹⁸³ Прва половина XI века, према Laurent, Corpus II, no. 1110.¹⁸⁴ Описан је његов рад у правосуђу, Menologii anonimi Byzantini saeculi X quae supersunt, ed. V. Latyščev, I, 132–140.

10. Γεώργιος ὁ Σπληνιάρης	кјестор	XII век ¹⁸⁵	Dumbarton Oaks Byzantine Collection BZS.1958.106.5649	Лоран наводи да је познато још лица из породице Сплинијарија, који су заузимали функције, вид. Laurent, Corpus II, 622.
11. Γρηγόριος	царски протоспатарије, квестор и архонт комеркије Солуна	VIII–IX век	Κ. Κωνσταντόπουλος, Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα του εν Αθήναις Εθνικού Νομισματικού Μουσείου, εν Αθήναις 1917, no. 3.	
12. Δομήνιος Μαντιός	епарх и кјестор	крај XII века	Laurent, Corpus II, no. 1043.	На функцији је био за време латинске власти.
13. Δομέτιος	хипат и кјестор	VIII век ¹⁸⁶	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.1810	Дометиос, у звању епарха и ксенодоха, обновио је кулу тоῦ Καλάγρου (A. M. Schneider, Die πύλη τοῦ Καλάγρου, BZ 38 (1938) 408. Њега је Лоран идентификовао са власником печата на којем је наведен хипат и кјестор Дометиос. Laurent, Corpus II, 606.
14. Εὐσταθίος Μοναχός	квестор кјестор кјестор	прва половина IX века	Theopanis Continuati, lib. VI, CSHB, 793–794. Symeonis magistri et logothetae chronicon, ed. S. Wahlgren, Berolini 2006, 130.10. Theodosius of Melitene, Chronographia, ed. L. F. Tafel, Munich 1859, 149.	Био је квестор за време владавине цара Теофила. Заједно са антиграфима, Лавом и Димитријем, цар га је послао да испита спорни случај који се тичао бесправне градње, на који је указала једна удовица. Када је случај окончан, квестор Евстатије извршио је пресуду коју је донео цар, због чега је Гијан (Guilland, Questeur, 95) његов ангажман оценио као судијски.
15. Ευφύμιος	квестор	VII/VIII век	Byzantinische Bleisiegel in Berlin, edd. P. Speck et alia, Bonn 1986, no. 45	
16. Ζαχαρίας	кјестор	X век ¹⁸⁷	I. Κολτσιδα-Μακρή, Βυζαντινά Μολυβδόβουλλα, Αθήνα 1996, no. 144	

¹⁸⁵ Друга половина XII века (terminus post quem 1170), Laurent, no. 1121.

¹⁸⁶ Прва половина VIII века (Laurent, Corpus II, no.1095).

¹⁸⁷ Κολτσιδα-Μακρή, Βυζαντινά Μολυβδόβουλλα, 69.

17. Ἰωάννης	патрикије и квестор	VIII век ¹⁸⁸	G. Zacos, A. Vegler, Byzantine Lead Seals, vol. I, part 3, Basel 1972, no. 3121. (Laurent, Corpus II, 1096).	Исоис, као царски кандидат, царски спатариие и царски мандатор, забележен је на печатима VIII/IX века. Печат описан код И. В. Соколова, Византијские печати VI – первой половины IX в. из Херсонеса, Византијский Временник (52) 1991, no. 49 (40 sic) припада Исоису, царском кандидату и комити τῆς κόρτης.
18. Ἰωάννης	патрикије и кјестор	VII век	Acta conciliorum oecumenicorum. Sub auspiciis, vol. II, pars II, ed. R. Riedinger, Berolini 1990, 152, l. 17; 522, l. 15, 23; 524, l. 2, 4, 11, 20.	Учествовао је на Шестом Васељенском сабору 680/681. године у Цариграду, у име цара Константина IV.
19. Ἰωάννης	царски протоспатариие и ἐπί τοῦ χρυσοτρίκλιου и кјестор	IX/X век ¹⁸⁹	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1951.31.5.1274	
20. Ἰωάννης τοῦ Αὐτοκρατοῦ	кјестор и судија вигле	крај XII века	Actes de Lavra I, Première partie: des origines à 1204, edd. P. Lemerle et alia, Paris 1970, no. 67, l. 93.	Означен је као <i>ἰρῳῖνοновелисимоуῖερῖταιος</i> .
21. Κωνσταντῖνος	царски протоспатариие и квестор	IX/X век ¹⁹⁰	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.804	Лоран закључује да је могуће да је царски протоспатариие и квестор Константин иста личност као и квестор Константиносиос, познат из Dölger, Regesten, no. 525b (520). То мишљење је изнео и Guiland, Questeur, 95.
22. Κωνσταντῖνος	царски спатарокандидат и кјестор ¹⁹¹ кјестор	X/XI век	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1951.31.5.2616 Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.2541	

¹⁸⁸ Прва половина VIII века (Laurent, Corpus II, no. 1096).

¹⁸⁹ X век (Laurent, Corpus II, no. 1106).

¹⁹⁰ Почетак X века (Laurent, Corpus II, no. 1103).

¹⁹¹ Спорно читање, вид. BZS.1951.31.5.2616.

23. Κωνσταντῖνός (Κωνσταντῖνός, Κωνσταντῖνός)	квестор	након 895. ¹⁹²	Theophanes Continuatus, lib. VI, CSHB, 358, l. 16–18; 854, l. 6–10 (Georgius Monachus), Bonnae 1837.	Ради се о квестору који је био у посланству бугарском цару Самуилу. Без имена се помиње као кјестор у Ioannis Zonarae, Epitome historiarum, t. III, ed. T. Büttner-Wobst, CSHB, Bonn 1897, 443, l. 6–8. PmZ, no. 23732; cf. Jordanov, Corpus III.1, 556.
	квестор		Leonis grammatici chronographia, ed. I. Bekker, CFBH, Bonn 1842, 268, 2–6.	
	квестор		Dölger, Regesten, no. 525b (520).	Вид. напомену код броја 21.
	кјестор		Georgius Cedrenus, t. alter, CSHB, Bonn 1839, 255, l. 11–13.	
	кјестор		Theodosius of Melitene, Chronographia, ed. L. F. Tafel, Munich 1859, 187.	
	кјестор		Ioannis Scylitzae, Synopsis historiarum, ed. I. Thurn, Berlin 1973, 177, 11–13.	
	кјестор		Symeonis magistri et logothetae chronicon, ed. S. Wahlgren, Berolini 2006, 133, 18.	
24. Λέων	квестор и асекретис	866.	Leonis grammatici, ed. I. Bekker, CFBH, 246, 8, f. 6; 247, 3–7.	
	кјестор и асекретис		Theodosius of Melitene, Chronographia, ed. L. F. Tafel, Munich 1859, 172.	
	кастор [κάστωρ (sic!)]		Theophanes Continuatus, lib. VI, CSHB, 832, f. 9, l. 9, 12; 833, l. 6.	
25. Λέων	патрикије, протоспатарије и кјестор	друга четвртина X века	Schlumberger, Sigillographie, 578; Laurent, Corpus II, no. 1105.	Лоран је кјестора Лава идентификовао са адресатом писама Никите магистра. 928. године, када је услед оптужбе да ради против цара Романа I Лакрапина избегао за Хелеспонт, Никита магистар је писао писма Константину VII и људима блиским цару. Једно од писама, чија је тема пријатељство, насловљено је на кјестора Лава. Детаљније (о личности и писмима Никите магистра, са старијом библиографијом), Laurent, Corpus II, 612. Вид. и PmB, Leon, no. 20146.
	кјестор		Nicetas magisteros: Lettres d'un exile (928–946), ed. L. G. Westerink, Paris 1973, no. 16.	

¹⁹² PmZ, no. 23732.

26. Λέων	царски протоспатарије и кјестор	прва половина XI века (1025)	G. Zacos, A. Veglery, <i>Byzantine Lead Seals</i> , vol. II, no. 999.	
27. Λέων ὁ Σβραντάπιχος	патрикије и кјестор	почетак IX века	Theophanis <i>chronographia</i> , ed. de Boor, t. I, 476, l. 9–11.	Учествовао у завери цара Нићифора вид. Guiland, <i>Questeur</i> , 94; Laurent, <i>Corpus II</i> , 612. Лоран га назива Тесараоктапехис, према податку о патрикију тог имена у Leonis <i>grammatici</i> , ed. I Bekker, CFBH, 200.
28. Λέων / Λέων	проедар и кјестор протопроедар и кјестор	друга половина XI века ¹⁹³ око 1075. или касније ¹⁹⁴	Dumbarton Oaks, <i>Byzantine collection</i> BZS.1958.106.2935 Dumbarton Oaks, <i>Byzantine collection</i> BZS.1958.106.243	Детаљније, PmB, Leon, no. 20254; 20255; 20182.
29. Μήνα	патрикије и кјестор	VII век	G. Zacos, A. Veglery, <i>Byzantine Lead Seals</i> , vol. I, 1554A	
30. Μύρων	протоспатарије и кјестор	прва половина XI века ¹⁹⁵	Πείρα, XVI, 13 (<i>Jus Graecoromanum</i> , vol. 4, edd. I. Zepos, P. Zepos)	
31. Μυχαήλ	магистар, квестор и сакеларије	X век	V. Laurent, <i>La collection C. Orghidan</i> , Paris 1952, no. 179	
32. Μυχαήλ	царски спатарије и квестор царски протоспатарије и квестор царски протоспатарије и кјестор царски протоспатарије и кјестор	X век	Dumbarton Oaks, <i>Byzantine collection</i> BZS.1947.2.838 Dumbarton Oaks, <i>Byzantine collection</i> BZS.1958.106.5392, BZS.1958.106.5082 Dumbarton Oaks, <i>Byzantine collection</i> BZS.1958.106.5081 Jordanov, <i>Corpus III.1</i> , no. 932 (= I. Yordanov, Z. Zhekova, <i>Catalogue of medieval seals at the Regional Historical Museum of Shumen</i> , Shumen 2007, 255f).	
33. Μυχαήλ	царски спатарије и квесторијан	крај XI века	Laurent, <i>Corpus II</i> , no. 1125.	

¹⁹³ Према Laurent, *Corpus II*, no. 1114.

¹⁹⁴ PmB, Leon no. 20254.

¹⁹⁵ 1033. година, датација према PmB, no. 12101.

34. Μιχαήλ τοῦ Ἀνζοῦ	вестис, судија вигле и кјестор вестис и кјестор кјестор	друга половина XI века	Laurent, Corpus II, no. 1111. P. Gautier, La Diataxis de Michel Attaliat, REB 39 (1981) 5–143. Laurent, Corpus II, no. 1112.	Гијан наводи да је Анза у Типику Михаила Аталијата повезан с номофилаксом, и да су обојица насловљени као судије – δικασταί, Guiland, Questeur, 96. Познато је још неколико сигилиографских извора у којима се Михаило Анза помиње без звања кјестора (cf. BZS.1958.106.2377). Детаљније о томе, као и о породици Анза, са упућивањем на литературу, Laurent, Corpus II, 615–620.
35. Μιχαήλ τοῦ Αττίμου	кјестор	XIII–XIV век	G. Fatouros, Die Briefe des Michael Gabras (ca. 1290–nach 1350), tail II: Text, Vienna 1973, no. 158.	Писмо бр. 158. је адресирано на кјестора кир Михаила Ацимиса.
36. Μιχαήλ τοῦ Βαρσοῦ	проедар, судија вигле и кјестор	друга половина XI века ¹⁹⁶	Laurent, Corpus II, no. 1113.	Познат из бројних других извора, без звања кјестора. Носио је неколико високих достојанстава (проедар, магистар, протоспатарије) вид. PmB, Michael, no. 125. У актима Синода у Влахерни носио је достојанство протокуропалата, које је добио, како се претпоставља, након службе кјестора, P. Gautier, le Synode des Blachernes (fin 1094) – étude prosopographique, REB 29 (1971). У ранијим изворима је куропалат. О томе, Laurent, Corpus II, 617. Обављао је и правосудне функције судије, судије хиподрома и букелариона и судије Велума (PmB, Michael, no. 125).
37. Νικήτα	патрикије и квестор	пре 25. 3. 741, вероватно током 740.	Ecloga: Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos V. ed. L. Burgmann, Frankfurt 1983, Prooimion, l. 40–41.	У неколико рукописа Еклоге се именује квестор, претпостављени састављач Законика.
38. Νικήτα	патрикије и квестор (кјестор) ¹⁹⁷	745–767.	Βίος του εν αγίοις πατρός ημων Ανδρέου του Ιεροσολυμίτου, αρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης (издање Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής σταχυολογίας, ή, συλλογή ανεκδότων και σπανίων ελληνικών συγγραμών περι των κατά την Εώαν ορθοδόξων εκκλησιών και μάάλιστα της των Παλαιστινών, ed. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Εν Πετρούπολει 1898. 169–179).	Писац Житија Светог Андреја Критског.

¹⁹⁶ 1075. година, PmB, Michael no. 125.¹⁹⁷ Рукопис Б.

<p>39. Νικήτα ὁ Σιφρλίνας</p>	<p>кјестор и судија</p> <p>судија и кјестор</p> <p>кјестор</p> <p>кјестор кјестор</p> <p>ἄρχων δικασπόλων¹⁹⁸ кјестор</p>	<p>друга половина XI века</p> <p>XI/XII век</p>	<p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1951.31.5.152</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1951.31.5.546</p> <p>Actes d'Iviron II, no. 47, l. 72 (1098).</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.5076, BZS.1958.106.3113</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.4018</p>	<p>Својим потписом оверио је као кјестор препис тестамена монахиње Марије 1098. године (Actes d'Iviron II, no. 47, l. 72–73). У формули стоји да је документ и печатаирао (l. 73). У хрисовуљи Алексија I Комнина из 1089. године потврђује се практик који је печатаирао Никита Ксифилин, магистар, судија и анаграфевс Болерона, Стримона и Солуна. Приређивач је сматрао да је ова личност вероватно различита од кјестора Ксифилина (Archives de l'Athos, Actes de Lavra I, 266–267). После фебруара 1094. године друго лице је потписано са овом титулатуром. Истовремено, кјестор Никаевс се појављује у изворима до 1093. године. Из овога је Лоран идентификовао магистра, судију и анаграфа Ксифилина са кјестором Ксифилином познатим од 1094–1098. године, Laurent, Corpus II, 619. Вид. и Actes d'Esfigmenou, 55. Претпоставка издавача аката Манастира Дохијара је да се исти Ксифилин појављује као судија и анаграфевс Никита Ксифилин 1089. године у Питакиону цара Алексија I Комнина и протакси Ане Даласин (Actes de Dochiariou, no. 2). Магистар Ксифилин појављује се у петицији упућеној цару Алексију Комнину 1085. године (H. J. Scheltema, Une pétition à l'empereur Alexis Comnène d l'an 1085, Opera Minora ad iuris historiam pertinentia, Groningue 2004, 128–129). Према мишљењу Н. Икономидиса, могуће је да је Никита Ксифилин био кјестор два пута, први пут у периоду када је настао акт из 1085. (иако у њему није наведен као кјестор), а други пут у десетој деценији XI века.</p>
<p>40. Νικόλαος</p>	<p>лекар и квестор</p>	<p>712. година</p>	<p>Theophanes Confessor, Chronographia, ed. C. de Boor, 382, l. 18–19.</p>	<p>712. године цар Филипик Вардан сазвао је савет који је прогласио јеретичким закључке Шестог Васељенског сабора и повратио монотелитско учење. Николаос, који је био ђакон, затим студент медицине, појављује се на том савету у звању квестора.</p>

¹⁹⁸ Вид. Laurent, Corpus II, 620 са позивом на Seibt, Νέος Ἑλληνομνήμων, т. 8, 1911, 157, no. 267, l. 5.

41. Νικηφόρος Χοήρινος	кјестор	друга половина XIII века ¹⁹⁹	Georgius Pachymeres, ed. I. Bekkerus, vol. alterum, CSHB, Bonnae 1895, 126, l. 12; 164, l. 16–17.	Познати званичник, који је у богатој каријери, између осталог, био је и месазон, мистикос, ἐπί τοῦ κavicλείου, кјестор, детаљније Guiland, Questeur, 96–97; PLP, no. 30961. У акту из 1286. године, квестор Нићифор Хумн, по царском налогу, доделио је Манастиру Зографу једно земљиште (παροδικὸν ὑράτца). У хоризми Михаила VIII Палеолога (The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographou, ed. C. Pavlikianov, Sofia 2014, no. 10; BB Приложение къ XIII тому)
	кјестор		The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographou, ed. C. Pavlikianov, Sofia 2014, no. 13 (Actes de Athos. IV. Actes de Zographou, no. 10; BB Приложение къ XIII тому)	У хоризми Михаила VIII Палеолога (The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographou, ed. C. Pavlikianov, Sofia 2014, no. 10), из 1276. године помиње се кјестор (ὁ πανσέβαστος κοισίτωρ), без имена, међутим реч је такође о Нићифору Хумну, вид. PLP, no. 30961.
	кјестор		The Mediaeval Greek and Bulgarian Documents of the Athonite Monastery of Zographou, ed. C. Pavlikianov, Sofia 2014, no. 10	
42. Παύλος	патрикије и квестор	IX век ²⁰⁰	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.1022	Печати Павла који носи титулу царског спатарокандидата и протоспатарија, датовани су IX/X веком, те се највероватније не ради о истом лицу (cf. Zacos, Seals, no. 2294A). Павле, патрикије и велики логотет познат је такође из печата датованих IX веком. Та личност је идентификована са патрикијем и логотетом тог дрџцов, који се појављује у печату датованом у период 750–850. године (Zacos, Veglery, Byzantine Lead Seals, vol. I, part 2, no. 2292 A), PmbZ 5827; 5847. Примећује се да је у питању иста епоха као у случају патрикија и квестора Павла. Павле, који се 869. појављује као патрикије и епарх тоῦ πραιτορίου (PmbZ, 26302), вероватно није иста особа као поменути квестор.

¹⁹⁹ 1272/75–1293 (PLP).

²⁰⁰ 750–850. година (Zacos, Byzantine Lead Seals, no. 2293); VIII/IX век (Laurent, Corpus II, no. 1099).

43. Πέτρος	кјестор патрикије и кјестор антипат, патрикије и кјестор ²⁰¹	прва половина XI века	Πεῖρα, LI, 21. Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites, ed. G. Ficker, Kiel 1911, 19, l. 5. Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1947.2.950 ²⁰²	Очигледно, лице блиско правном свету. Појављује се у Пири, осим као кјестор, и као епарх, патрикије, протоасекретис и протоспатарије, и друго, умешан у неколико правних случајева. Детаљније, вид. PmB, no. 26542. Учествовао је на седницама Синодалног суда против патријарха Антиохије, где се помиње и у списку учесника.
44. Γρηγόριος	протоспатарије и кјестор	прва половина XI века	Πεῖρα, LVIII, 4.	Роман III Аргир (1028–1034), византијски цар, претходно епарх и кјестор. Вид. PMBZ, no. 26835.
45. Σέργιος	царски протоспатарије и квестор	прва половина IX века, ²⁰³ епоха иконо- борства ²⁰⁴	Laurent, Corpus II, no. 1101. (= J. Ebersolt, Sceaux byzantins du Musée de Constantinople. Pl. VII, VIII et IX, Revue Numismatique 4.18 (1914), 207–243, 377–409, no. 488)	
46. Σέργιος	тада кјестор, сада епарх, протоспатарије	прва половина XI века	Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites, ed. G. Ficker, 20, l. 24.	Учествовао на седницама Синодалног суда, забележен као учесник, детаљније, вид. PmB, no. 106; cf. 108. Могућа идентификација са no. 47.
47. Σέργιος	кјестор и протоспатарије	прва половина XI века	Πεῖρα, LXVI, 1	Вид. претходно поље.
48. Στέφανος Παλάτωνος	севаст, носилац квесторског достојанства	крај XII века	Laurent, Corpus II, no. 1122.	Познат у документима из 1196. године као <i>ἡρῳῖονοβελισιμοхийερταῖος</i> велики сакеларије, Archives de l'Athos, Actes de Lavra I, no. 67, l. 103–104; no. 68, l. 11–12; 45–46.
49. Θεόδωρος	царски протоспатарије и квестор	IX век	G. Zacos, A. Veglery, Byzantine Lead Seals, vol. I, no. 2453 A	

²⁰¹ Κεραίστωρ

²⁰² Није најсигурније читање печата.

²⁰³ Laurent, Corpus II, no. 1101.

²⁰⁴ Ebersolt, Sceaux byzantins, 395 (no. 488).

50. Θεόδωρος Δεκαπολίτη	<p>протоспатарије ἐπί τοῦ Χρυσοτρικλινοῦ и кјестор</p> <p>патрикије и кјестор</p> <p>патрикије и кјестор</p> <p>патрикије и кјестор</p> <p>патрикије и кјестор</p>	X век	<p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.2149</p> <p>Les Nouvelles des empereurs Macédoniens. Concernant la terre et les stratiotes, ed. N. Svoronos, Athènes 1994, no. 5 (947?), 116.</p> <p>Jus Graecoromanum, edd. P. Zepos, I. Zepos, vol. I, 222–227 (Nov. VIII)</p> <p>Jus Graecoromanum, edd. P. Zepos, I. Zepos, vol. I, 227–229 (Nov. IX)</p> <p>Studies in Byzantine Sigillography, vol. 7, ed. W. Seibt, Washington 2002, fig. 8</p>	<p>Састављач више царских новела, у звању кјестора и магистра, за време владавине цара Константина VII и цара Романа II. У неким рукописима различитих извора појављује се Теодосије, патрикије, кјестор и магистар, који је, по закључку Н. Свороноса, грешком тако забележен, те се ради о Теодору Декаполиту (Les Nouvelles des empereurs Macédoniens, 129). Патрикије и кјестор Теофил, који се такође појављује у изворима истог периода, различита је личност од Теодора. На основу хронологије извора Своронос је закључио да је кјестор Теофил претходник кјестора Теодора, вид. Les Nouvelles des empereurs Macédoniens, 130. Декаполит је био један од судија који су у присуству цара Василија II судили у спору који се тичао фалсификовања исправа. Тај случај је описан у Пејра, LXIV, 1. Можда је Декаполит неименовани судија и кјестор који се помиње као адресат писама Симеона магистра (Syn. mag. ерр). Теодор Декаполит је познат и из неколицине других извора, вид. PmB, 27708. За прецизно датовање његовог мандата кјестора, види такође PmB.</p>
51. Θεόδωρος Παντέχνης	кјестор и номофилак	друга половина XII века	<p>Τυπικόν της εν Κωνσταντινουπόλει Μονής του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Μάμαντος, ed. Σ. Ευστρατιάδης, Ἑλληνικά 1 (1928) 245–314.</p>	<p>О Теодору Пантехнису, вид. P. Magdalino, The Empire of Manuel I Komnenos, 1143–1180, Cambridge 2002, 260.</p>
52. Θεόδωρος τοῦ Προμοντηνοῦ	протоспатарије, судија Велума, кјестор	XI век	<p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.3105</p>	
53. Θεόδωρος τοῦ Προπεινοῦ (?)	протоспатарије, судија вигле и кјестор	XI век	<p>Laurent, Corpus II, no. 1109.</p>	<p>Познат је из других сигилиографских извора као протоспатарије и судија Арменијака; протоспатарије и судија Цибириота; патрикије и судија Велума. Вид. Laurent, Corpus II, 615.</p>

<p>54. Θεόδορος τοῦ Σιμωνίου</p>	<p>протопроедар и кјестор</p> <p>протопроедар и кјестор</p> <p>протопроедар и кјестор</p> <p>протокуропалат и кјестор</p> <p>протокуропалат и кјестор</p>	<p>XI/XII век²⁰⁵</p>	<p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.3320</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.3319 (Laurent, Corpus II, no. 1118)</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.1339 (Laurent, Corpus II, no. 1118)</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.3318</p> <p>Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.3753 (Laurent, Corpus II, no. 1119)</p>	<p>Аутор еулогије о Светом Ђорђу. Појављује се у Новели XXI Алексија I Комнина из 1082. године (Jus Graecoromanum, edd. P. Zepos, I. Zepos, vol. I, 299) као магистар и судија (κρητῆς). У актима Синода у Влахерни 1094/95 наводи се као протопроедар, Gautier, Synode, 255–256. О биографији, детаљније Laurent, Corpus II, 620. Лоран је исправио погрешно датовање наведених печата које су установили Шлумбергер и Константиноулос.</p>
<p>55. Θεοκτιστος</p>	<p>патрикије и квестор</p>	<p>почетак IX века²⁰⁶</p>	<p>Theophanis chronographia, ed. de Boor, t. I, 476, l. 9–11.</p>	<p>31. октобра 802. године патрикије и квестор Теоктист учествовао је у свргавању царице Ирине које је организовао будући цар Нићифор I. У току владавине цара Нићифора I, као и након његове смрти, Теоктист је био активни учесник политичких догађаја. Квестор Теоктист је вероватно иста личност као и магистар Теоктист који је са патријархом и другим званичницима саветовао цара Михаила I након пораза код Версиникије. Био је адресат писма Теодора Студита, написаног око 809. године, у којем је Студит објаснио своју позицију у вези са Михеанском контроверзом. На крају живота се замонашио, вероватно у Халкедону, где га је Студит посетио 821. године, након што је ослобођен изгнанства. Детаљније, PMBZ, 8046. Како се у хроници уз Теоктиста помиње и квестор Лав, Гијан је поставио питање о природи и сврси двају истих функционера, Guiland, Questeur, 94.</p>

²⁰⁵ Почетак XII века, terminus ante quem (око) 1112, вид. Laurent, Corpus II, no. 1118.

²⁰⁶ Таq 802; тpq 821, према PMBZ, 8046.

56. Θεοφύλακτος	спатариие и квестор	VII или VIII век ²⁰⁷	Byzantinische Bleisiegel in Berlin, edd. P. Speck et alia, Bonn 1986, no. 47.	
57. Θεοφίλος	кјестор	900–925. ²⁰⁸	Arethae archiepiscopi caesariensis: Scripta minora, vol. I, ed. L. G. Westerink, 34.	Адресат писама архиепископа Арете из Цезареје. Писмо помиње жену чији је случај прослеђен кјестору на одлучивање. Жена је противно очевом тестаменту 15 година живела са ожењеним мушкарцем у очевој кући. У тој заједници добила је и децу. Након очеве смрти, сакрила је тестамент, окупирала заоставштину коју је отац наменио цркви и продала слуге које је отац ослободио. Архиепископ је тражио од кјестора Теофила да жену строго казни.
58. Θεοφίλος ὁ Ἐρωτικός	царски протоспатариие и кјестор царски протоспатариие и кјестор царски протоспатариие и кјестор царски протоспатариие и кјестор патрикије и кјестор патрикије и кјестор патрикије и кјестор	середина X века	Laurent, Corpus II, no. 1107. Laurent, Corpus II, no. 1108. Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1958.106.2182 Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1955.1.1703 Theophanes Continuatus, CSHB, 444, l. 6–11. Nov. VI, Jus Graecoromanum, vol. I, edd. P. Zepos, I. Zepos, 214–215, l. 2 (947) (= Nov. XIV, Les nouvelles des empereurs macédoniens : concernant la terre et les stratiotes, no. 4). Nov. VII, Jus Graecoromanum, vol. I, edd. P. Zepos, I. Zepos, 218, l. 1–2 (945–959)	Теофилос је био градски епарх, а на почетку владавине цара Константина VII Порфиrogenита именован је за патрикија и кјестора (како доноси Theophanes Continuatus, lib. VI, CSHB, 444). Епарх Теофил је вероватно исти онај епарх Теофил Еротикос, зет патрикија Нићифора, који је предавао геометрију на Универзитету, којег такође помиње Теофанов настављач (Theophanes Continuatus, CSHB, 446). Guiland, Questeur, 95; Laurent, Corpus II, 613. Познато је више новела патрикија и кјестора Теофила за време владавине царева Константина VII Порфиrogenита и Романа II. У различитим рукописима Синопсиса Василика, позивајући се на Новелу цара Константина VII Порфиrogenита, кјестор Теофил се назива патрикијем и кјестором Теодосијем или Теодором Декаполитом, N. Svoronos, La Synopsis Major des Basiliques et ses appendices, Appendix B, Paris 1964, 94. Детаљније, вид. PMBZ, no. 28154.

²⁰⁷ О датовању, Theophylaktos 72, Prosopography of the Byzantine Empire, према Byzantinische Bleisiegel in Berlin, edd. P. Speck et alia, 79.

²⁰⁸ PMBZ, no. 28150.

59. Анонимус	царски спатарокандидат и квестор	IX век	Dumbarton Oaks, Byzantine collection BZS.1951.31.5.2199	
60. Анонимус	кјестор кјестор кјестор	прва половина IX века ²⁰⁹	Theophanes continuatus, ed. I. Bekkerus, CSHB, lib. 36, l. 4–11. Ioannis Zonarae, Epitomae historiarum, l. XVIII, 331, 6–13. Ioannis Scylitzae, ed. I. Thurn, CFHB, Berlin 1973, 20, l. 63–72.	Поменут али неименован у епизоди око пророчанства које је мучило цара Лава V Јерменина. Наводи га Guilland, Questeur, 94.
61. Анонимус	квестор	прва половина IX века ²¹⁰	Narratio de Theophili benefactis, Analecta Byzantino-Russica (BHG 1735), ed. V. E. Regel, Petropoli 1891, 40–43.	
62. Анонимус	кјестор	XIII–XIV век	Manuelis Philae carmina, II Codex Florentinus, Parisiis 1857, no. CXVIII (310)	Песма је упућена квестору, али се не наводи којем. Наводи га Guilland, Questeur, 97.

²⁰⁹ Према Guilland, Questeur, 94.

²¹⁰ Према PMBZ, Anonymus, 11805.

Tamara Ilić

Institute for Byzantine Studies, SASA, Belgrade

tamara.matovic@vi.sanu.ac.rs

QUAESTOR (ΚΥΑΙΣΤΩΡ) – QUAESITOR-ΟΣ – ΚΟΙΑΙΣΤΩΡ

The public office of quaestor is known to us from the history of ancient Rome. In a new guise, as *quaestor sacri palatii* (Quaestor of the Sacred Palace), it reemerged in the fourth century, during the reign of Constantine the Great, denoting the public official responsible for proclaiming and implementing the emperor's decisions. Over the following centuries, the quaestor's purview broadened, and he acquired administrative and judicial responsibilities (*leges dictandae*, *preces*). Of particular note is his judicial role, practiced from the time of Theodosios II and Valentinian III (CJ VII, 62, 32 = B. IX, 1, 122), in which the quaestor, based on his senior rank, together with the praetorian prefect, acted as a court of appeal that discussed appeals to the decisions of high-ranking dignitaries.

But the office of quaestor evolved during the reign of Justinian I. Besides the previously second-degree powers, modified in some details, and the addition of second-degree appeals to the rulings of a *doux*, the quaestor (now renamed *QUAESITOROS*), based on the Novel 80 (539 AD) investigates, resolves and punishes a set of newly established cases in practice, with the most notable among them being matters concerning foreigners and forged documents. At the same time, the chancellery was created, so the rules about the quaestor's subordinates were changed. Based on those and other data, the role of the quaestor-quaesitoros in the sixth century was, on one hand, analogous with the previous tradition (participating in compiling *codices*, signing laws etc.), but it was also innovative, especially from 539 AD onward.

The legal sources from the Middle Byzantine period, particularly the *Ecloga*, also bear evidence to the erstwhile understanding of the quaestor as a *codex compiler* and active participant in crime prevention. In this period, however, literary sources offer much more information, with quaestors appearing in them as political figures, emperor's allies and envoys. Ninth- and tenth-century legal compilations provide more data about the role of the quaestor in law. In them, the quaestor (now more frequently named as *κοιαιστωρ*) appears in the field of status, family, marriage and inheritance law. These claims also appear in sources of a different nature (the imperial novels of Leo VI the Wise and Constantine VII Porphyrogenitus), which clarifies the quaestor's role in practice.

Elucidating the judicial system of this period is particularly important, primarily based on the compilation *Ecloga Basilicorum*, which offers more detailed information about the quaestor's court and powers. Combining these data with the evidence from the known lists of dignitaries and officials revealing which offices the quaestor's chancellery included [antigraphos, scribe, (e)sceptor, libellesios, proto-kankellarios and kankellarios].

After the tenth century, references to the quaestor grew increasingly frequent, testifying to his widespread role in various branches of the law. Data from the legal practice (Πεῖρα) confirm the already attested participation of quaestors in inheritance and family law. A few private-law documents also contain details about the process of archiving and copying wills, which were archived at the quaestor's chancellery in Constantinople. These data, as well as information from sigillographic and literary sources, allow us to infer that the quaestor's role in the tenth century, and especially in the eleventh and twelfth century, was still relevant and continued to exist in the public sphere, in which the quaestor acted as the emperor's spokesman and deputy and composer of imperial laws, and especially in private law branches, in which he is known to have dealt with various forms of inheritance through wills and investigating the veracity of documents. In that period, like before, the quaestors bore the highest dignities, and many of them are known to have also held other judicial functions.

After the restoration of the Empire, the office of quaestor continued to exist, but its nature dramatically changed. From Pseudo-Kodinos' list, we learn that the function disappeared and the quaestor was now solely a dignitary. Other sources show that the title was still associated with the intellectual elite and rather prestigious.